

IN NAPOLEON'S SHADOW

**The First Editoin in English
of the complete Memoirs of**

LOUIS-JOSEPH MARCHAND

**Valet and Friend of the Emperor
1811 – 1821**

Preface bij JEAN TULARD

Produced bij PROCTOR JONES

791 blz., 1998

Vertaald uit het Engels in het Nederlands door Roel K. Vos (Apeldoorn)

Nov. 2021 – jan. 2022

	<p style="text-align: center;">DEEL 3:</p> <p style="text-align: center;">DE HONDERD DAGEN (blz. 209 – 304, Hfd. 9)</p>
blz.	<p style="text-align: center;">HOOFDSTUK 9 (blz. 209-304) <i>Mijn positie in de Tuilerieën – De conversatie tussen de Keizer en de aartsbisschop en de hertog van Bassano- Creatie van het ministerie – Parade van 22 maart - Het Elbaanse bataljon</i></p>
211	<p>De vriendelijkheid en het vertrouwen mij geschonken door de Keizer veranderde mijn dienst in mijn voordeel en glorie. Hoe dan ook, nadat Zijne Majesteit in de Tuilerieën was terug gekeerd, was ik vaker dichtbij hem dan op Elba. Ik was gewoonlijk aanwezig alleen als hij wakker werd en als hij naar bed ging, maar ik bleef een paar dagen dwars voor zijn deur slapen, zoals ik tijdens de reis had gedaan; daarna nam ik bezit van mijn appartement. Als de Keizer me bevelen had te geven, was dat wanneer hij opstond; ik rapporteerde aan hem, wanneer hij zich in zijn kwartier terug trok, gewoonlijk om 22.00u.</p> <p>Ik profiteerde van alle voordelen van mijn positie: een tafel voor vier personen, een rijtuig met een koetsier voor mij ter beschikking, die 's ochtends instructies kwam halen en toegang tot de vier grote theatervoorstellingen, die me door de groot-kamerheer graaf de Montesquiou werden toegezonden. Deze was vriendelijk genoeg mij erover te informeren dat hij me op de salarislijst had gezet voor 6000 francs en 2000 francs voor kleding, wat mijn voorganger ook had ontvangen en dat Zijne Majesteit voor de eerste had verhoogd tot 8000 francs, terwijl hij de tweede niets gaf.</p> <p>Ik bracht mijn tijd door met het bezoeken van vrienden, terwijl ik de stemming onder het publiek observeerde. 's Avonds vroeg de Keizer me gewoonlijk, wat ik die dag had gedaan; het was meer uit nieuwsgierigheid dan vanwege een speciaal belang dat hij er aan hechtte. Wat het ook was, tijdens de eerste paar dagen sprak ik alleen over het geluk en het enthousiasme, hetgeen hem behoorlijk scheen te beroeren. Als me enkele belangrijke zaken bereikten via mijn vrienden, die even toegewijd waren aan de Keizer en zijn glorie als ik, bevestigde ik dit aan Zijne Majesteit.</p>

212	<p>Ik heb al gezegd, dat de avond van 20 maart 1815 gewijd was aan vreugde en voor koningin Hortense aan rouw over keizerin Josephine. Deze prinses was naar de Tuilerieën gekomen om de Keizer te begroeten. Zijne Majesteit had op Elba gehoord over de stappen, gedaan door Louis XVIII, opdat zij haar eigendom kon behouden en de titel ontvangen had van hertogin van Saint-Leu. Toen ze alleen waren in zijn studeerkamer, kon hij niet voorkomen enkele woorden te zeggen, die de prinses ergerden, die ondanks alles aan de Keizer gehecht was gebleven. Hij meende dat de mensen snel waren vergeten wat hem toebehoorde. Op dit moment verzekerde hij haar van al zijn affectie en ging naar de salon om daar de felicitaties van zijn vrienden in ontvangst te nemen. Het is begrijpelijk dat zulke ogenblikken kort moesten zijn, omdat de Keizer ongeduldig was om zich aan de natie en het regeren te wijden. Hij bleef alleen met de aartskanselier (220) en de hertog van Bassano (Maret) (221), twee van zijn voormalige ministers, van wie hij vertrouwelijk verwachtte accurate informatie te ontvangen over de staat van zaken in Frankrijk. Zijne Majesteit had inderdaad een grote hoeveelheid van individuele informatie op Elba verzameld, maar daarin konden gaten zitten en vooral geen uniformiteit. Hij zei dat hij het Verdrag van Parijs nooit getekend zou hebben, maar omdat het ondertekend was, zou hij het respecteren en hij zou Wenen hierover informeren. Hij was er niet zeker van of de machten hiermee tevreden zouden zijn, ongeacht hoe serieus de overeenkomst was, die hij zou maken; ongetwijfeld zou hun beste raad aan hem zijn het verdrag te handhaven en hij had de Oostenrijkse keizer geadviseerd, dat er niets veranderd zou worden in de huidige status van Italië. Deze gesprekken werden mij gerapporteerd door de twee aanwezige personen, toen ik vanuit Sint-Helena terug kwam. Hij zei tegen mij: ‘De Keizer sprak met ons over de aard en de vorm van de regering, die hij wilde herstellen.’ Hij vroeg naar hun mening. De twee mannen schetsen voor hem de gang van de koninklijke regering en de fouten, waartoe dat had geleid door dhr. De Blacas en de geest van de bannelingen aan de ene kant en aan de andere kant de zorgeloosheid en het gebrek aan ervaring van het ministerie, dat niet de bekwaamheid noch de kracht bezat dit te voorkomen.</p> <p>220. De positie van de aartskanselier was de belangrijkste van de groot-officieren van de kroon. Cambacérès (1753-1824) bezette het zonder onderbreking tot de laatste dagen van het Empire. Hoewel hij de hertog van Parma was, was zijn titel ‘prins-aartskanselier’.</p> <p>221. Hugues Mart, hertog van Bassano (1763-1839). Staatssecretaris, hij was een van de naaste medewerkers van de Keizer, die hem in 1811 Buitenlandse Zaken opdroeg.</p>
213	<p>Nadat hij de meningen van de hertog van Bassano (Maret) en de prins-aartskanselier, die hij een man van duidelijke oordelen noemde, had gehoord, zei de Keizer tegen hen: ‘Men begint niet opnieuw een politieke carrière zoals de mijne twee keer; het is voor mij het beste rustig te leven en de rest van mijn leven de kwaadheden, over Frankrijk gebracht gedurende de laatste twintig jaar oorlog, eindigend met een invasie, te repareren. Dit ongeluk over ons moederland heeft mijn terugtrekking verhinderd; de zekerheid dat ik van mijn bezittingen op het eiland Elba beroofd zou worden, deed me haasten hiermee. Ik kwam naar Frankrijk zonder een enkele overeenkomst met de machten, maar gesterkt door de geschillen tussen hen. Welke positie zal Wenen innemen? Als de machten horen over de overweldigende wijze, waarop ik in Frankrijk ben terug verwelkomd, dat de Bourbons geen weerstand konden bieden en dat niemand of bijna niemand de wapens opnam om de grenzen van hun koninkrijk te verdedigen, zullen ze er wel eerst over na denken voor ze antwoorden en als ze in haast handelen, zullen ze dat betreuren. Laten we niet vergeten dat de soevereinen van het Congres niet mijn enige vijanden zijn: de Europese oligarchieën vrezen mij en zij hebben voldoende vertegenwoordigers in Wenen.</p>

	<p>Castlereagh en Wellington zullen ze tegen mij ophitsen en zij zullen besluiten om oorlog te voeren, zodat we ons moeten voorbereiden.’</p> <p>Zijne Majesteit hield deze beide ministers bij zich en na de maaltijd begon hij over de wijze, waarop een ministerie georganiseerd moest worden. De prins-aartskanselier accepteerde de post van Justitie, die hij ook al had tijdens het Directoire. De hertog van Gaëte (Gaudin) (222), graaf Mollien (223) en de hertog Decrès (224) kregen respectievelijk die van Financiën, de Schatkist en de Marine. Het Ministerie van Oorlog aan prins Eckmühl (Davout) (225), wiens patriotisme en aanhankelijkheid aan de Keizer, onlosmakelijk ijverig en strikt eerlijk, goed bekend stond in het leger.</p> <p>222. M.M.C.Gaudin, hertog van Gaëte (1756-1841).</p> <p>223. François-Nicolas, graaf Mollien (1758-1850).</p> <p>224. Admiraal hertog Decrès (1761-1820)</p> <p>225. Maarschalk Davout, hertog van Auerstadt, prins van Eckmühl (1770-1823).</p>
214	<p>De hertog van Bassano (Maret) werd weer minister, secretaris van Staat. De positie van Buitenlandse Zaken bleef vacant; een paar dagen later werd dit gegeven aan de hertog van Vicenza (Caulincourt) (226), die het slechts accepteerde omdat hij de Keizer een volgend bewijs van zijn toewijding wilde geven.</p> <p>Graaf Carnot (227) kreeg Binnenlandse Zaken, omdat hij de meest geschikte was om de oude patriottische partij in de regering weer op te richten. De Keizer kende zijn talenten en zijn sterke karakter en herinnerde zich zijn nobele vraag om weer tegen de vijand te mogen strijden in 1813 en de briljante manier, waarop hij Antwerpen had verdedigd; hij betreurde alleen dat hij omgeven was geweest door een paar intriganten.</p> <p>Aan de Keizer werd ook gevraagd de hertog van Otranto (Fouché) aan te wijzen als minister van Politie. Hij kende de voorkeur van deze minister voor intriges en zijn verlangen overal bij betrokken te worden, klaar om er bij elke gelegenheid boven op te springen, altijd zijn neus in andermans zaken stekend, zei de Keizer. De Keizerin toonde een werkelijke afkeer deze minister te gebruiken, maar de hertog van Bassano (Maret), de aartskanselier, de graven Lavalette (228) en Réal (229) en zelfs de hertog van Rovigo (Savary) stemden om verschillende redenen in om zijn gedrag in 1814 te prijzen.</p> <p>226. Caulincourt, hertog van Vicenza (1773-1827). Groot-stalmeester. Zijn plichten brachten hem in contact met de Keizer, die hem geheel vertrouwde, ondanks enkele meningsverschillen. Napoleon gaf hem belangrijke diplomatieke missies. Hij was ambassadeur in Saint-Petersburg, daarna in 1814 belast met Napoleons belangen in het kamp van Châtillon in verbinding met de Geallieerden, na de verovering van Parijs. Zijn ‘Mémoires’ werden voorbereid door Jean Hanoteau en in Parijs gepubliceerd.</p> <p>227. Lazare Carnot (1753-1823), genie officier, lid van het Comité van Openbare Veiligheid, belast met militaire zaken. Hij verdiende de naam ‘organisator van de overwinning’. Napoleon deelde zijn liberale ideeën niet en hield hem op de achtergrond tot 1814, toen hij hem de opdracht gaf Antwerpen te verdedigen. Om eer te doen aan zijn talenten en grote integriteit, maakte hij hem minister van Binnenlandse Zaken gedurende de Honderd Dagen.</p> <p>228. Graaf Antoine de Lavalette (1769-1830). Directeur van het keizerlijk postsysteem. Ter dood veroordeeld tijdens de Tweede Restauratie ontsnapte hij uit de Conciërgerie gevangenis dankzij het vernuft van zijn vrouw, een nicht van keizerin Josephine.</p> <p>229. Graaf P.F.Réal (1757-1834). Prefect van Politie tijdens het Empire.</p>

215	<p>Voor sommigen was het een toegevoegde garantie voor de partij van Carnot; voor anderen was het omdat hij constant tegenover de regering van Louis XVIII had gestaan. Hij had dit gedaan, zo zei men, zonder aarzeling en zonder verdere redenen met betrekking tot de terugkeer van de Keizer. Volgens deze heren had de hertog van Otranto zijn eigen veiligheid in gevaar gebracht. Zij wonnen het van de zichtbare terughoudendheid van de Keizer; Otranto werd belast met de politie. Pas later hoorde de Keizer dat deze minister, toen deze hoorde over de landing van de Keizer in Frankrijk en zijn aankomst te Lyon, zich had gehaast om de opstand van de troepen onder leiding van graaf d'Erlon (230), Lefebvre-Desnouettes (231) en de gebroeders Lallemand (232) in elkaar te zetten en hem zo van dienst zou zijn en terug zou keren in zijn voorkeur.</p> <p>Diezelfde avond overlegde de Keizer of hij een vriendelijkheidsoffensief zou doen door naar Brussel op te trekken, de coalitie daarmee zou verrassen zoals hij Frankrijk had verrast en voordeel zou halen uit de onverschilligheid van de inwoners van dat land tegen de Britten om hen uit België te verdrijven en de oevers van de Rijn te veroveren voordat de Geallieerden in een positie waren zich hier tegen te weren. Een paar overwegingen hielden hem tegen en Zijne Majesteit stelde uit tot twee maanden later, wat hij eigenlijk onmiddellijk had willen doen.</p> <p>De Keizer keerde pas naar zijn kwartieren terug omstreeks middernacht en om 01.00u. liet hij mij komen. De heren Sénéchal, Pelard en Hubert, zijn voormalige lijfknechten (de laatste twee hadden hem vergezeld naar Elba) kwamen gelijk met mij binnen.</p> <p>230. J.B.Drouet d'Erlon (1765-1844). Steunde het keizerrijk, waarvan hij een onderscheiden soldaat was en hij verkreeg glorie bij Waterloo. Hij werd maarschalk van Frankrijk en gouverneur-generaal van Algerije.</p> <p>231. Generaal Lefebvre-Desnouette (1773-1822). Steunde het keizerrijk en ondanks zijn briljante leiding te Waterloo werd hij bij verstek ter dood veroordeeld, maar wist Amerika te bereiken. Hij stierf tijdens een schipbreuk.</p> <p>232. Generaal C.F.A.Lallemand (1774-1839) was een brigade generaal, die het commando had in het departement Aisne in maart 1815. Samen met zijn broer voegde hij zich bij de Keizer, werd majoor generaal en trachtte tevergeefs de Keizer naar Sint-Helena te volgen. Veroordeeld bij verstek wist hij te ontkomen naar Amerika, waar hij hoofd werd van het denkbeeldige Champ d'Asile. De Juli-monarchie herinstalleerde hem in zijn rang en maakte hem peer van Frankrijk.</p>
216	<p>Zijne Majesteit groette hen vriendelijk, wenste te horen over de publieke mening in Parijs, hij stelde ze verschillende vragen, terwijl hij zich uitkleedde en ontsloeg hen toen, hij nodigde ze wel uit om hem hun noden te laten weten. Hij hield dhr. Hubert om zijn persoonlijk staf aan te vullen, terwijl de andere twee posten kregen als conciërges van kastelen, waarom zij gevraagd hadden en die vacant waren op dat moment. Ik wachtte tot ze weg waren, voordat ik bij Zijne Majesteit een verzoek van Roustam neerlegde, zijn mammeluk, die me was gegeven door zijn schoonvader Douvil, vroeger een kamerheer van de koning van Rome. Wat ik ook tegen hem zei met betrekking tot de ongepastheid van dat verzoek, dat de Keizer zou herinneren aan Roustams gedrag te Fontainebleau, hij wilde niet toegeven en drong er sterk op dat dit verzoek getoond werd, zeggend dat Roustam rekende op mij, dat ik dat niet zou weigeren, dat ik besloot dit te doen.</p> <p>Toen ik het verzoek aan de Keizer aanbod en vertelde van wie het kwam en dat het verzoek door mij was gemaakt om het te laten zien, antwoordde hij: 'Hij is een lafaard! Gooi het in het vuur en noem hem nooit meer.' Constant had een beter begrip van zijn enorme fout en teveel goed gevoel om zoiets te proberen.</p> <p>Ik vertelde de Keizer hoe verbaasd ik was geweest bij mijn aankomst, dat al het personeel op haar post was, zelfs de gala-staf in de salon en dat van mijn kant, komend vanaf Elba, ik me had afgevraagd of Zijne Majesteit alleen maar voor een reisje naar</p>

	<p>Frankrijk was terug gekomen, omdat er zo weinig veranderd bleek. Ieder was in uniform terug gekomen en nam zijn plichten weer op alsof ze een persoonlijk recht waren. Een paar waren in dienst van de koning gebleven, zij veranderde voor het merendeel van uniform. Een van hen was als kantoorbediende gebleven en de Keizer zei tegen hem: ‘Wel, Denis, blijf je in dienst van de koning?’</p> <p>‘Ja, Sire, maar alleen om Uw Majesteit beter te kunnen dienen!’ Dit antwoord mishagde de Keizer en na de Honderd Dagen veroorzaakte dit moeilijkheden voor deze man. Het is moeilijk om de gevoelens uit te drukken, die door de verschillende personen werden gevoeld, die ik tegen kwam; het leek iedereen dat de regering van de Keizer helemaal niet onderbroken was en tevredenheid verscheen op alle gezichten. Iedereen toesprekend met gevoelige vriendelijkheid, heroverde de Keizer de invloed, die hij, dat wist hij, op allen uitoefende, die hem benaderden. Tijdens de nacht van de 20^e arriveerden de Elbaanse grenadiers en het Corsicaanse bataljon.</p>
217	<p>Op de ochtend van de 21^e waren degenen, die gewoonlijk door de Keizer ontvangen werden, aanwezig, toen hij opstond. De eerste, die binnen kwam, was de groot-maarschalk. De Keizer, die hem zag, zei: ‘Wel, Bertrand, was jouw bed even comfortabel in de Tuilerieën als op Elba? Het is eindelijk het beste dat ik gevonden heb sinds we daar zijn weggegaan.’ Na een paar ogenblikken vertelde de groot-maarschalk hem dat dhr. Fontaine er was. Hij liet hem binnen komen en terwijl hij zich schoor, stelde hij hem verschillende vragen, waarop de kundige architect antwoord gaf. Gebruik makend van een stil ogenblik in de conversatie vertelde hij hem alles dat hij prestigieus gevonden had tijdens zijn opmars van Cannes naar Parijs en dat volgens zijn mening de laatste prestatie alle andere overtroffen had. De Keizer zei: ‘Vind je dat? Wel, ik heb geen andere verdienste dan dat ik de stand van zaken in Frankrijk nauwkeurig beoordeeld heb. Mijn geheim van het marcheren met de massa had, als ik gewild had, twee miljoen mensen met me mee kunnen slepen, ik had ze regelrecht naar de muren van Parijs hebben kunnen brengen; de publieke opinie was de enige inspiratie tijdens mijn onderneming. Twee mensen hebben me geweldig op weg geholpen; La Bédoyière’s grote enthousiasme in Grenoble en dat van Brayer in Lyon. Maar op zulke momenten is het lot van een mens zo – als mijn beslissing Elba te verlaten niet met succes bekroond was geweest – mijn onderneming beschouwd zou worden geweest als dat van een gek.’</p> <p>Dhr. Fontaine (233) sprak met de Keizer over het standbeeld van Henri IV op het terras op de Pont-Neuf. Hij zei dat geheel Parijs had bijgedragen aan een inschrijving voor een oprichting op dat moment; de Keizer zei dat het een mooie plek was en niet meer dan dat. Hij praatte over het werk, bevolen door de huishouding van de koning en zei, toen hij over die familie sprak, dat behalve Louis XVIII de enige man van betekenis de hertog van Orleans was. Nadat dhr. Fontaine vertrokken was, vertelde ik de Keizer dat zijn dokter, dhr. Foureau en dr. Yvan, zijn voormalige chirurgijn, er waren. Hij zei tegen me de eerste binnen te laten, maar dat hij de tweede niet wilde zien, omdat de man hem onverwacht had verlaten te Fontainebleau. Hij kwam nooit terug.</p> <p>233. Fontaine (1762-1853). Beroemd architect, wiens naam verbonden is aan die van Percier. Achtereenvolgende regeringen gaven hem opdrachten voor verschillende verbeteringen in Parijs en het onderhoud van de residenties van de soevereinen.</p>
218	<p>Dhr. Foureau kwam nu elke dag als de Keizer zich wuste en zich aankleedde, zoals hij ook op Elba deed. Toen hij de kamer verliet, vroeg de Keizer hem of Corvisart in Parijs was: de beroemde dokter was er niet.</p> <p>Dezelfde dag inspecteerde de Keizer het Parijse garnizoen en de Elbaanse troepen, allen verzameld op het plein van de Tuilerieën. Hij hield een luide toespraak vol energie, die begon met de woorden:</p>

‘Soldaten! Ik kwam naar Frankrijk met 600 man, omdat ik rekende op de liefde van het volk en de herinneringen van de soldaten! Ik werd niet teleurgesteld in mijn verwachtingen; soldaten, ik dank jullie! De glorie van wat wij net hebben gedaan, gaat geheel over naar het volk en naar jullie, alles wat ik deed was jullie te kennen en te waarderen!’

Hij eindigde de toespraak op deze wijze:

‘Soldaten! Alleen de keizerlijke troon kan de rechten van het volk garanderen en bovenal de voornaamste van jullie belangen – die van jullie glorie. Soldaten! We zullen marcheren om de prins, die gesteund wordt door buitenlanders, te verdrijven van ons grondgebied; de natie zal ons niet alleen ondersteunen met haar wensen, het zal onze leiding volgen. Het Franse volk en ik rekenen op u. We willen ons niet bemoeien met zaken van buitenlandse naties, maar ons richten op diegenen, die zich met ons bemoeien.’

Daarna stelde hij generaal Cambronne voor en de garde officieren, die hem op Elba hadden begeleid en de voormalige adelaar verscheen op het midden van het plein. Toen zei hij:

‘Soldaten! Onze adelaars worden gebracht. Laat zij jullie richtpunt zijn: door ze aan de garde te geven geef ik ze aan het gehele leger! Verraad en ongelukkige omstandigheden hebben ze bedekt met een begrafeniskoek, maar dankzij het Franse volk en jullie zullen zij weer gaan schitteren in al hun glorie. Zweer dat zij altijd daar zullen zijn, waar het belang van het moederland hen roept! Mogen verraders en zij, die ons grondgebied willen binnen vallen, nooit in staat zijn hun aanblik te weerstaan!’

219

‘Dat zweren wij!’ antwoordden de soldaten enthousiast. Ze paradeerden toen met kreten als Vive l’Empereur! Het Elbaanse bataljon, dat was aangekomen na 240 mijlen en in 20 dagen afgelegd te hebben, werd ondergebracht in de barakken van Elbeuf aan het plein van de Carrousel; de volgende dag werd boven de deur in grote letter geschreven; ‘Verblijfplaats van de Dapperen’. Toevallig zag ik dit opschrift en meldde het bij de Keizer toen hij naar bed ging, niet om onenigheid in de garde te zaaien, maar alleen om eerbied aan dat bataljon te brengen. De volgende ochtend was ik verrast te horen, dat de Keizer sprak tegen graaf Bertrand en hem zei dat het opschrift verwijderd moest worden. Omdat niet de gehele garde hier ingekwartierd kon worden, wat het niet het juiste opschrift. Hij voegde er aan toe, dat het Elbaanse bataljon slechts een afvaardiging van de garde was; allen hadden zich opgeofferd om er deel van uit te maken. Er bleef dus niets anders over om dit weg te halen en geen opschrift meer aan te brengen, dat onenigheid zou brengen. In de nacht werd dit uitgevoerd.

Het bataljon grenadiers, die de bewakingsposten bij de Tuilerieën bemanden gedurende de nacht van de 20e op de 21e was voor deze plicht aangewezen in Pont-sur-Yonne op de 19e om 08.00u.; ze legden 25 mijlen in 24 uur af en arriveerden op hun posten zonder dat er iemand was achter gebleven. Dit gehele bataljon ontving het Légion d’honneur; de Keizer gaf elke soldaat een aanvullende toelage van 300 francs en de officieren, die al legionairs waren, kregen een rang bevordering.

Bij de auditie op zondag 26 maart ontving de Keizer felicitaties van de ministers van de Staatsraad, het hoogste gerechtshof, het financiële hof, het Keizerlijke hof en andere tribunalen en belangrijke publieke dienaren. De toespraken reflecteerden het karakter van de schrijvers en sprekers; allen spraken over vrijheid en de onafhankelijkheid en de eer van het moederland. Graaf de Fermonts toespraak namens de Raad van Staten was een verklaring van principes. De reacties van de Keizer werden alle samengevat in de ene, die hij gaf aan de prins-aartskanselier:

‘De gevoelens, die u heb geuit, zijn de mijne. Alles voor de natie, alles voor Frankrijk

	<p><i>is mijn motto. Ik en mijn familie, die door dit grote volk op de troon van Frankrijk zijn gekozen en daar zullen blijven ondanks politieke omwentelingen, willen niet, moeten niet en zullen nooit andere titels eisen!’</i></p>
220	<p>Dhr. Poggi, die aanwezig was op die avond, toen de Keizer thuis was, zei hem dat in alle toespraken een opzettelijke bedoeling was om over vrijheid te en constitutie te spreken, om beloftes te vragen in deze richting. De Keizer antwoordde:</p> <p><i>‘Het land heeft meer behoefte aan gelijkheid dan aan vrijheid; haar concept van vrijheid is nauwelijks ontwikkeld, zij vergeten, dat ik er evenveel en zelfs meer van houd dan zij. Maar men kan niet tegenover 800.000 vijanden staan, die hier niets van willen weten; ik sta boven dit alles, en ben meer dan zij gewijd aan de heiligheid en het welvaren van Frankrijk. Ik wil gelijkheid voor allen in de betekenis van opvolging; dat is de heersende passie van de eeuw, die moeten we niet verbreken. Wat betreft vrijheid, als het zover komt, zal dat door de omstandigheden zijn en ik zal er niet bij betrokken zijn.’</i></p> <p>Elke dag sinds de Keizer naar de Tuilerieën was gekomen, verzamelde het publiek, dat nieuwsgierig was hem te zien, zich in drommen in de tuin onder zijn ramen en liet het nooit afweten, als hij zich liet zien, hem te verwelkomen met de kreet, de enige, die toen werd gehoord van Vive l’Empereur!</p> <p>Een paar dagen later ging de Keizer naar de voorstad Saint-Antoine, waar hij spoedig werd herkend en omgeven door een menigte, die hem tot de Tuilerieën vergezelde. Zijn volgelingen werden van hem gescheiden en waren bezorgd door deze massa mensen, waar van een man met slechte bedoelingen uit voort kon komen. Slechts kreten van verrukking werden geslaakt.</p> <p>Gedurende deze periode van Honderd Dagen werd de Keizer overladen met werk en werkelijk niets werd ter zijde gelegd. Hij had baron Fain en zijn vroegere secretarissen terug in zijn kabinet, hield dhr. Rathery bij zich en trok dhr. Fleury de Chaboulon erbij. Zijne Majesteit sliep niet meer dan drie uur aaneen. Hij ging zijn studeerkamer in, werkte een paar uur en nam een bad, dat klaar was zodra hij dat wilde; het water werd constant heet gehouden. Om 06.00u. liet hij zijn luiken openen en vroeg hij naar de post, opende die tegenover zijn haardvuur, wikkelde zich in zijn kamerjas en bleef zo totdat hij klaar om zich te wassen en zich aan te kleden.</p>
221	<p>De belangrijkste brieven werden apart gelegd om later te lezen, de andere werden op het tapijt geworpen; dat noemde hij ze ‘beantwoorden’. Hij kreeg ook kranten, die hij doornam, schreef af en toe op, die waarin hij goede artikelen vond, terwijl hij vroeg, wie die geschreven had. Na de eerste ronde werk wilde hij zich aankleden: dit was het moment, waarop de groot-maarschalk, zijn dokter, de architect en zijn bibliothecaris dhr. Barbier binnen kwamen en hun orders ontvingen; hij ontsloeg ze daarna en ging naar zijn studeerkamer.</p> <p>Op een van deze ochtendssessies adviseerde Dr. Foureau hem wat minder werk en meer oefeningen. De Keizer antwoordde: ‘Zo, zo, dokter, u denkt dat ik bij u sta met beide handen in de zak zoals u doet; waar denkt u dat ik de tijd vind om oefeningen te doen?’ ‘Maar Sire, het paleis Elysée-Bourbon geeft Uwe Majesteit gelegenheid voor zowel werk als rondslechteren in de tuinen!’ ‘Je hebt gelijk, maar ik heb geen tijd om te denken aan een reis. Ik ben geboren en gebouwd om te werken, niet om te handelen als een pikhouweel,’ zei hij, terwijl hij een van zijn handen liet zien: die was aardig mooi en hij was op dat moment bezig zijn nagels met aandacht te verzorgen. ‘Mijn lichaam kent geen</p>

	<p>enkele grens bij het werk, de toestand van mijn hersens na middernacht is zo, dat ik elk ogenblik wakker kan worden; ik sta op zonder dat iemands aan de toestand van mijn ogen kan zien, dat ik net geslapen heb en mijn dicteren is zo helder als op welk willekeurig moment van de dag. Ik heb in mijn hoofd voor elk geval een la; als ik met één klaar ben, open ik een ander en ze raken nooit door elkaar.’</p> <p>Op 8 april 1815, toen hij wakker werd, ontving de Keizer van de hertog van Bassano (Maret) het belangrijke nieuws van de overgave van de hertog van Angoulême, over gebracht door de telegraaf. Zijne Majesteit besloot dit bekend te maken en stuurde de volgende brief naar maarschalk Grouchy:</p> <p>‘Graaf Grouchy, het bevel van de koning van 6 maart en de verklaringen, getekend te Wenen op 13 maart door zijn ministers staan me toe de hertog van Angoulême net zo te behandelen als deze bevelen en verklaringen mij en mijn familie willen behandelen. Maar in overeenkomst met de beslissing, die me leidt tot het bevel dat de Bourbon familie toegestaan wordt vrij Frankrijk te verlaten, wil ik dat u orders geeft dat de hertog van Angoulême naar Cette wordt gebracht, waar hij aan boord van een schip zal moeten gaan.</p>
222	<p><i>U zult toezien op zijn veiligheid en voorkomen dat hij slecht behandeld wordt. U zult er slechts voor zorgen, dat het geld, dat uit de openbare kas is genomen, terug zal keren en u zult hem vragen de kroonjuwelen terug te geven, die eigendom van de Staat zijn. U zult hem ook bekend maken met de wetten van onze Nationale Vergadering, die weer is opgericht en die geldt voor leden van de Bourbon familie, die Frans grondgebied betreden.</i></p> <p><i>U zult de nationale garde uit mijn naam bedanken voor de vaderlandsliefde en ijver, die ze betoond hebben en voor de toewijding aan mij, die ze hebben laten zien tijdens deze belangrijke gebeurtenissen.</i></p> <p><i>Dit gezegd hebbende bid ik tot God, enz.....’</i></p> <p>Generaal Exelmans, wiens opdracht het was de koning en de prinses te volgen, had aangeraden dat de koning en zijn familie Lille zouden verlaten en naar Gent zouden gaan. Maarschalk Masséna had het Empire in Toulon uitgeroepen; in geheel Frankrijk wapperde de driekleur.</p> <p>Te midden van zijn vele bezigheden vergat de Keizer de ijver en de toewijding niet van een paar van zijn publieke dienaren op Elba. Dhr. Poggi de Talavo stond vooraan in vertrouwen, hetgeen meer eervol was voor deze magistraat dan hij verdiende. Het was speciaal bij het naar bed gaan ’s avonds dat de Keizer hem wilde ontvangen en met hem babbelen. Het was via deze magistraat dat de Elbanezen en Corsicanen hun vragen naar banen en hulp indienden bij de Keizer; allen kregen werk, toelagen of voorrechten. Paoli, Brignoli en Marcoggi deelden in zijn vrijgevigheid: voor Brignoli’s zoon vroeg ik toestemming om naar school te gaan met een complete beurs en voorgeschreven kleding, hetgeen de Keizer garandeerde.</p> <p>Toen dhr. Pons de l’Hérault, gevangen gezet in het Château d’If door maarschalk Masséna, naar Parijs terug keerde om zijn ijver en toewijding aan de Keizer beloond te zien, benoemde de Keizer hem tot prefect van Lyon met een toelage van 20.000 francs uit zijn eigen beurs; baron Galeazzini ontving de prefecture van Angers van 10.000 francs uit die beurs. Als toevoeging ontvingen deze heren reis- en huisvestingskosten. Dhr. Poggi ontving een tijdelijk salaris van 12.000 francs.</p>
223	<p>Twee mannen, wiens opvallende diensten waren erkend door de Keizer, generaal Brayer en kolonel de La Bédoyère, werden verheven tot graven en peers van Frankrijk. De eerste verkreeg het commando over de divisie Jonge Garde, werd kamerheer,</p>

	<p>gouverneur van het Château van Versailles en van het Trianon en commandant van de nationale garde in Lyon; zijn salaris bedroeg 100.000 francs, waaraan de Keizer een inkomen van 6000 francs toevoegde via het Orleans kanaal. De tweede werd generaal gemaakt, aide de camp van de Keizer. Beiden worden genoemd in het testament van Sint-Helena voor 100.000 francs elk.</p> <p>Op de hoogte van het feit dat er net een zuivering had plaats gevonden in het paleis van een paar voormalige bedienden, die niet voldoende vertrouwen gaven voor de baan van wachter voor de binnentrappen – omdat, werd er gezegd, zij in dienst waren gebleven van Louis XVIII – vertelde ik dit aan de Keizer. Ik vertelde hem dat onder hen de vader van een man was, die hem vergezeld had naar Elba; ik had dit van hemzelf vernomen en kon het niet helpen, dat ik geraakt was door de spijt, die hij over had. De Keizer was er meer ontzet over, dat hij zo belachelijk zou zijn en beval dat zulke beampten weer in hun posities hersteld moesten worden. Hoewel alle bedienden weer waren aangesteld alsof de Keizer Frankrijk nooit verlaten had, wilde Zijne Majesteit de hoofdbedienden op Elba ook als zodanig in Parijs: dus bleef Totin de eerste butler, Pierron hoofd van de voedselvoorziening, Chauvin hoofd van de stallen en Archambault en Mathias in dienst als lakeien.</p> <p>Een karikatuur, die Louis XVIII beledigde, werd naar het kwartier van de Keizer gebracht, zonder dat iemand wist hoe het daar was gekomen; de persoon, die het daar had achter gelaten, had klaarblijkelijk toegang daar, maar schepte er niet over op. Het was pas die avond dat ik vernam dat het was gevonden op de schoorsteenmantel van de Keizer en hij had het in het vuur geworpen na een korte blik. De Keizer was teveel gebruikt de laatste elf maanden door de pers en doordergelijke plaatjes, dat hij niet begreep hoe weinig belang men moest hechten aan zulk afval.</p> <p>De haast, waarmee de koning vertrokken was, forceerde zijn staf om wat van zijn meubels en eigendommen achter te laten. De meubels werden in de opslag gestuurd; de portfolio van de prins lag nog op zijn tafel, open brieven in de laden. De Keizer keek er even in, begreep er uit, dat vele mensen, die hem een grote ijver hadden betoond, niets daarvan vertoonden voor de Bourbons.</p>
224	<p>Het was van weinig belang voor zijn doelen, maar wat een perfect begrip van de Keizers vriendelijkheid zal geven, is het feit dat hij er niets van onthulde en doorging en de gevoelens naar hem geuit als oprecht beschouwde. Het was een deel van de wijsheid en de ervaring van de Keizer omtrent de mensen hen niet te ernstig te beoordelen en in beschouwing te nemen de wankelheid van hun indrukken en gevoelens. De Keizer sloot al deze brieven in de portfolio van de koning en behield alle actuele rapporten of memoranda, die gedurende de laatste negen maanden waren gepubliceerd. Als hij even vrij had, bladerde hij er door heen: daar waren, zei hij op Sint-Helena, geen geheimzinnige boeken, zoals gezegd werd, maar wel meer dan 500 geheime rapporten en belangrijke petities.</p> <p>Er werden ook vijf dozen in de laden van deze tafel gevonden. Een ervan, in malachiet bekleed met goud, bevatte het portret van Madame de Savoie, echtgenote van de prins; een andere, gemaakt van schildpad, liet een portret zien van een jacht te Fontainebleau en aan de andere kant een kaart van die residentie; de derde, een landschap in ivoor getekend op een geëmailleerde gouden doos, was het werk van Dieppe. De vierde, gemaakt van zwarte schildpad, had op zijn deksel een afbeelding in ivoor van de koningin, Louis XVI, de kroonprins en de kroonprinses omgeven door engelen; de vijfde was van geëmailleerd goud en bevatte een medaille van de koning, pas geslagen en een zilveren munt van Pius VII. De Keizer overhandigde mij deze snuifdozen, zei dat ik er goed op moest passen; ze gingen naar Sint-Helena en werden terug gegeven aan de keizerlijke familie na de dood van de koning van Rome.</p>

	<p>De correspondentie van dhr. De Blacas en die, die in de kisten werden gevonden in de kwartieren van de bewakers, werden doorzocht door vier commissarissen van het senior justitie departement, de politie en het ministerie van Binnenlandse Zaken. De Keizer wilde niet dat alleen de politie hier mee belast werd, hij wilde de ondertekenaars van de brieven niet laten zoeken en ze laten voelen, dat hij wist wie ze waren.</p> <p>Tussen dezelfde papieren was een brief van een kamermeid van prinses Pauline, die geschreven leek te zijn in een vlaag van humor: de gewoontes van de prinses werden beschreven, haar kleding, haar gaderobe en alles wat een vrouw nodig had, die plezier zocht. Een garde artillerie officier, die haar voorkeur had, werd met naam genoemd. Ook</p>
225	<p>de Keizer werd genoemd, wiens handen mooi en goed verzorgd waren. Dit voorval was gebeurd, toen hij toezicht hield op de meubels van de prinses, hij zijn vingers ernstig verbrand had aan een vuurpot zonder de geringste emotie te tonen. Hij zag toen een inktpot, stak zijn vingers er in en veegde ze toen af met zijn zakdoek. Dat was waar. Er werden nog veel meer dingen gezegd, maar wat een afschuwelijk schotschrift was en in een ander handschrift er aan toe gevoegd was, was dat de Keizer met de prinses sliep en in hetzelfde handschrift de woorden: moet gedrukt worden!</p> <p>Dhr. Talleyrands betalingen waren afzonderlijk gehouden. In zijn residentie werden brieven gevonden aan de hertogin van Angoulême, nog gesloten.</p> <p>Prins Joseph, die in Zwitserland woonde, kwam in Parijs aan, zodra hij van de komst van de Keizer had gehoord. Van al zijn broers was dit de meest geliefde van de Keizer. Hij had geen goede indruk op de Parijzenaars nagelaten over zijn gedrag in 1814. Op een dag op Elba zei de Keizer over hem tegen graaf Bertrand dat hij een van de meest verlichte geesten had, een eerlijk hart en een nobel karakter om een troon te bemannen, maar dat de natuur hem had voorbestemd tot een privé leven, omdat zijn deugden, opleiding en talenten teveel gericht waren op zakelijke dingen. De prins was een levend evenbeeld van de Keizer, met mooiere trekken en een frisser gezicht, met misschien een te nauw voorhoofd. Hun ontmoeting was erg aandoenlijk met een haastig in elkaars armen vallen, toen ze elkaar zagen. Op Sint-Helena sprak de Keizer altijd met een diepe affectie over deze prins.</p> <p>Erkenning van het Empire door geheel zuidelijk Frankrijk had een einde gemaakt aan de gevangenschap van gravin Bertrand en een paar vrouwen van burgerlijke bedienden, die aan boord waren van hetzelfde vaartuig, waarop zij was en spoedig arriveerde de een na de ander in Parijs. Cipriani en Mme Bellini kwamen ook: de laatste, de vrouw van een Poolse kolonel, die verbonden was aan de staf van het leger, was bij de persoonlijke staf geweest van prinses Pauline op Elba. Haar echtgenoot was terug geroepen naar zijn standplaats en zij was alleen in Parijs. Omdat ze niemand anders kende, schreef ze mij over haar problemen en vertelde ze me over haar noden. De Keizer had haar opgemerkt bij de prinses en ik noemde haar bij Zijne Majesteit diezelfde avond; hij zei me haar</p>
226	<p>4000 francs te overhandigen uit zijn eigen beurs en haar aan mij te laten weten als ze weer in moeilijkheden was. Ze vroeg mij al haar dank aan de Keizer over te brengen. Een paar dagen later ontving ze een uitnodiging voor het diner en zo was ze in staat persoonlijk haar dank aan Zijne Majesteit uit te drukken.</p> <p>Van alle kanten bereikten toespraken en proclamaties van de troepen en de generaals de Keizer. Baron de La Bouillerie, voormalig schatbewaarder van de Keizer, vroeg toestemming om zijn acties tegenover de Keizer te rechtvaardigen, die hem niet had vergeven zijn gelden aan de Orleansen (de koning, rkv) te overhandigen. De Keizer vond, dat als hij hem ontving, dhr. De La Bouillerie hem gemakkelijk ervan zou kunnen overtuigen, dat zijn gedrag geen zaak van moed was geweest, maar dat alles door de omstandigheden was gekomen en omdat het zijn bedoeling was dhr. Peyrusse, zijn schatbewaarder te Elba, als zijn schatbewaarder te behouden, weigerde hij het om hem te</p>

ontmoeten. Maarschalk Augereau schreef hem een persoonlijke brief, waarin hij hem verzekerde van zijn gehele toewijding en waarin hij ontkende dat hij hem verraden had. Nadat hij dit had gelezen, wierp de Keizer deze brief in het vuur, haalde meteen het gebrek aan beleefdheid van de maarschalk naar boven tijdens hun ontmoeting in het zuiden op weg naar Elba en de onbeschaafde proclamatie, waarin Augereau hem beschuldigde van zijn ongeluk en waarover de Keizer later hoorde. Dezelfde maarschalk stuurde een brief aan de 14^e militaire divisie, die hij namens de koning commandeerde, die even onbeschaamd was tegenover de Bourbons. Het was de tijd om over de begane fouten te treuren.

De Keizer bood zijn condoleances aan over de dood van de prins van Neufchârel (Berthier), die uit een raam was gevallen in zijn paleis te Bamberg, waar hij verbleef. De prins had hem onverwacht verlaten te Fontainebleau, beloofde terug te komen, maar was nooit meer gezien daar. Was deze dood gepland of een ongeluk? Het eerste werd door het publiek gedacht. De Keizer was overtuigd van het tegendeel vanwege de butler van de prins, die in Parijs was en die door de Keizer opgeroepen was om de waarheid te achterhalen. Voor deze catastrofe had de Keizer bij wijze van grap gezegd: ‘Wat ik zou willen zien, is Berthier in zijn lijfwachtenuniform.’ De Keizer waardeerde het niet dat deze majoor-generaal van de Grande Armée het uniform van een kapitein van een lijfwacht van Louis XVIII aan had getrokken; maar als Berthier naar hem toe was gekomen, zou hij hem verwelkomd hebben en zijn armen voor hem geopend hebben, hem zijn vertrouwen hebben geschonken en hem weer geplaatst hebben als majoor-generaal, waar hij geschikt voor was, zei de Keizer.

227

Sinds zijn terugkeer in Parijs was de Keizer slechts twee keer te voet naar buiten gegaan, 's avonds met de groot-maarschalk, beiden met een overjas. Zijne Majesteit droeg een groene met een ronde hoed en de groot-maarschalk een blauwe, ook met een ronde hoed. Ze wandelden samen langs de Parijse boulevards en straten zonder herkend te worden. Het zou moeilijk geweest zijn de Keizer te herkennen, zoals hij nu was gekleed. Het oefenen van zijn benen deed hem plezier. Tijdens een van deze wandelingen stopte hij en vertelde de groot-maarschalk dat deze het Elysée-Bourbon paleis gereed moest maken, want daar kon hij onmiddellijk de oefeningen doen, die hij nodig had, zonder dat de zaken er onder leden, want hij kon zich er aan wijden, terwijl hij in de tuinen van die grote en luchtige residentie kon wandelen. De Keizer vertelde mij dit, toen hij zich terug trok, zeggend dat dit pas zou gebeuren na de inspectie van de federale troepen. Ik had die dag van Mlle George (234) van het Théâtre-Francais een uitnodiging ontvangen om daar naar toe te gaan en haar te ontmoeten. Ik vertelde de Keizer, dat ik daar was geweest en dat zij mij verteld had over belangrijke papieren, die ze in haar bezit had en die de hertog van Otranto (Fouché) ten hoogste zouden compromitteren. Ik vertelde de Keizer, dat ze me verzekerd had dat allen, die aan Zijne Majesteit verbonden waren, het vertrouwen dat hij in deze minister stelde, afkeurden. De Keizer lachte en zei: ‘Ik let op hem! Zei ze niet tegen je dat ze moeilijkheden had?’ ‘Nee, Sire, ze noemde slechts haar verlangen om deze papieren persoonlijk aan Uwe Majesteit te overhandigen.’ ‘Ik weet wat het is, Caulincourt noemde het mij en zei dat zij enkele moeilijkheden verwachtte; geef haar 20.000 francs vanuit mijn beurs.’ Een paar dagen later ontving hij de informatie, die zij persoonlijk had willen overhandigen en zij was in staat de Keizer te bedanken voor zijn welwillendheid tegenover haar. De Keizer redde vaak belangrijke artiesten in de hoofdstad of beloonde hen met vergoedingen, zonder dat ze er naar vroegen. Talma en enkele andere kunstenaars werden verscheidene keren geëerd door zijn vrijgevigheid. De Keizer hield van kunsten en wetenschappen, maar was overdag te druk bezig om er tijd aan te wijden.

	<p>234. Marguerite Joséphine Wemmer, bekend als mademoiselle George (1787-1867), een actrice bij het Théâtre-Français, waarmee Napoleon een beroemde affaire had.</p>
228	<p>Hij had de lunchtijd gekozen om onderscheiden kunstenaars en wetenschappers te ontvangen en hij sprak dan met ze over wetenschap of literatuur, die hem het meest interesseerden. Tijdens de Honderd Dagen op een van deze lunches vertelde hij Talma, die hij wat vriendelijkheid had betoond, ‘Wel, Talma, Er werd me in Elba over je gezegd, dat je me geleerd had hoe ik me op de troon moest gedragen!’ Talma antwoordde lachend: ‘Sire, dit doet de meester teveel eer, want zeker gedraagt Zijne Majesteit zich prima op die positie en het volk vergeet dat ik degene ben, die profijt heeft van Zijne Majesteits opmerkingen.’ Isabey (235) was een van de kunstenaars, die door de Keizer werd beloond; hij en anderen waren op Malmaison tijdens de dagen van het Consulaat ontvangen. Het is niet waar dat deze kunstenaars zich de vrijheid veroorloofden zich slecht tegenover hem te gedragen, hetgeen de Keizer later noopte afstand tot hen te houden. Allen erkenden dat de leider van de Staat een te hoge positie en geest bezit bezat om zich te veroorloven vrijheden in taal of acties te doen. De tijden voor hun bezoeken waren veranderd, maar de Keizer bleef niet minder hun beschermer; in plaats van weg te blijven, werd Isabey de tekenleraar van keizerin Marie-Louise en tijdens de Honderd Dagen ontvingen verscheidenen bonussen, die ik moest uitdelen.</p> <p>Gedurende de eerste weken na aankomst van de Keizer in Parijs, waren de appartementen van de keizerin en de koning van Rome geopende, werklieden waren daar bezig en het werk ging door. Eerst werd er gedacht dat de prinses spoedig met haar zoon zou aankomen, maar weldra bleek het tegendeel en het werd bekend dat er een ontzaglijke coalitie werd verzameld tegen Frankrijk, waaraan Oostenrijk deel nam. Hoewel hij met de buitenlandse machten onderhandelde, was de Keizer er geheel van overtuigd dat hij een buitengewone overwinning nodig had om die coalitie te verslaan, dus verwaarloosde hij niets zowel thuis als over de grens om het succes te verzekeren. Speciale commissarissen werden naar de 23 divisies gezonden.</p> <p>235. Jean-Baptiste Isabey (1767-1855). Miniatuur schilder. De overlevering wil dat bij het begin van het Empire hij en Bonaparte de kostuums voor de kroning bestudeerde, ze gebruikten kleine modellen.</p>
229	<p>Militaire aides en generaals werden naar alle plekken van het rijk gezonden om de forten te inspecteren en de bedreigde locaties te versterken en voordeel te trekken van de nationale geestdrift. De wapenfabrikanten en de Parijse wapenknechten waren dag en nacht bezig met het maken van wapens.</p> <p>In het aangezicht van zo’n groot gevaar twijfelden onze meest bekende stadsgenoten aan het succes. Maarschalk Masséna zei op een dag tegen Cipriani, die mij dit op Sint-Helena vertelde, ‘Alles gaat weer beginnen, ik kan slechts één manier zien om hieraan te ontkomen: als de soevereinen niets van Napoleon willen hebben, laat hij dan zijn kroon overgeven op het Champ de Mai; de oorlog zal dan een nationale oorlog worden. Hij is jong genoeg om te slagen in zo’n grote onderneming en de koningen spijt te laten hebben dat zij niet herkenden, dat alleen hij een bemiddelaar kan zijn tussen de oude en nieuwe ideeën.....’ Ik antwoordde: ‘Maar dit zou een republiek zijn; het zou ongetwijfeld koningen doen beven, maar zou deze revolutionaire ontlading, die afgesneden was door de Keizer, weer boven komen? De krachtige hand van de Keizer zou kunnen falen als het Jacobisme van 1793 terug kwam, dat allen zich herinneren. Het is beter het offer van de Keizer, dat hij persoonlijk heeft gemaakt, te aanvaarden en voor ons deel te zijn van zijn lot.’</p> <p>Eerder toen hij de Tuilerieën verliet om naar het Elysée te gaan inspecteerde de Keizer de federale troepen. Een onhandige voorzorg was genomen: de Keizer passeerde de</p>

	<p>voorste rij te paard, toen hij zag dat enkele grenadiers renden om hem te volgen. Hij stopte onmiddellijk en zij hen geërgerd weg te gaan, terwijl hij alleen langzaam aan de federale troepen voorbij ging. Ik stond achter een van de ramen van de Tuilerieën. Geraakt door een voorzichtigheid, die tegen de mannen was gericht, die geïnspecteerd werden, kan ik niet vertellen hoe blij ik was te zien dat de Keizer een einde aan deze inspectie maakte, die de indruk gaf dat het een verdacht zaakje was. Kreten als Vive l'Empereur! klonken van alle rangen als groet toen hij passeerde. Hij herkende een kanonnier, die met hem gediend hand in Toulon, vroeg hem naar zijn taak en beloofde hem daar naar te kijken. De vijanden van de Keizer lieten de meest vijandige geruchten los over deze inspectie; hij zei: 'Laat ze maar praten, het zijn geen nette mensen, maar het van het soort waarvan we het meeste moeten verduren. Anderen bekritiseerden de Keizer, omdat hij een populaire beweging stopte, hier zei hij tegen: 'De populaire beweging was niet tegen te houden. Het was juist net zo groot als tussen 1789 en 1792, maar toen hadden we drie jaar om ons te bewapenen en nu hebben we slechts veertig dagen gehad; toen werden we aangevallen door een leger van slechts 80.000 man, deze keer door 600.000 man.</p>
230	<p>Als we in 1792 waren aangevallen door minder dan 300.000 man, zou Parijs gevallen zijn, ondanks de wil van de natie en de drie jaar, die het had gehad om georganiseerd te worden.</p> <p>Op 21 mei trok de Keizer in het Elysée. Het was daar, dat prins Lucien, die de Keizer vele jaren niet had gezien, kwam en zichzelf in zijn armen wierp. Zijn meningen waren vaak tegengesteld geweest aan die van de Keizer, maar hij bevestigde de waarheid, dat geen enkel hart meer patriottisch voor Frankrijk klopte dan dat van zijn broer Napoleon. De macht was hem door de Keizer aangeboden tijdens diens verblijf in Italië. De prins weigerde het altijd, niet alleen omdat hij het een armoedig geschenk vond, maar vanwege de offers, die gedaan moesten worden door de voorwaarden die tegen zijn huislijke gevoelens ingingen. Geconfronteerd met de prestigieuze terugkeer van de Keizer en de onmetelijkheid van het gevaar, dat Frankrijk bedreigde, aarzelde hij niet te komen en zijn hulp aan de Keizer aan te bieden. De aankomst van de prins was een grote vreugde voor de vrienden van de Keizer en voor de patriotten. De tijd, dat hij uit het moederland weg was geweest, hadden zijn principes veranderd, hij had het grote karakter en de leiderschap van de man, die hij had verlaten als hoofd van de Franse Republiek leren begrijpen; en hij raakte ervan overtuigd dat door de keizerlijke troon te bestijgen, zijn broer geen moment vergeten was dat hij een patriot was. In deze moeilijke tijden bracht hij de hulp van zijn populariteit en zijn talent om te spreken met zich mee. De ontmoeting was heel roerend; het gehele verleden was vergeten in de omhelzing van de beide broers, gevolgd door prins Joseph, getuige van deze broederlijke scène. De drie brachten een uur met elkaar door; de Keizer riep me op en zei me zijn grote gordel van het Légion d'honneur te brengen, die ik hem bracht op een zilveren dienblad. De Keizer pakte het op en legde het om de nek van de prins, die hem omhelsde en hem dankte en enkele ogenblikken later namen ze afscheid. Prins Lucien, die de salon was binnen gekomen zonder enige versierselen, verliet die met de grote gordel. Deze onderscheidingstekens trokken de aandacht van allen die hij ontmoette na de verzoening, die net had plaats gevonden en door de verandering van zijn opvattingen. Er wachtte een staf op hem in het Palais Royal, waar hij naar toe ging; graaf de Las Cases maakte er deel van uit en er stond een gehele huishoudelijke organisatie voor hem klaar.</p>
231	<p>Deze residentie werd spoedig een ontmoetingspunt voor literaire figuren, kunstenaars en patriotten; hij sprak met iedereen in diens moedertaal, er elke hardnekkige van deze vrienden er aan herinnerend wat Jacobijnse democratie was geweest en aan het effect dat dit op de emancipatie van het volk had gehad; op dit moment van gevaar voor Frankrijk</p>

was het noodzakelijk samen te werken met de grondwettelijke bevelen, die de Keizer wenste te geven. De Keizer was blij met deze onverwachte terugkeer van zijn broer.

De prins was langer dan de Keizer, op wie hij erg leek, met minder regelmatige trekken. Zijn lach kwam plezierig bij mij over en hij bleek blij onder zijn familieleden te zijn.

De Keizer had in zijn salon de buste van Fox laten plaatsen, die hem toegezonden was door Lady Damer. (236) Deze dame ontving in ruil een snuifdoos versierd met het portret van de Keizer, omgeven door diamanten.

Op een avond, toen hij zich terug trok, sprak de Keizer met mij over schilderijen, die hij wilde bestellen – ze waren al besteld – over een paar scènes, die hij onderweg was tegen gekomen; hij noemde het moment, toen hij bij het 5e regiment kwam; één, toen de Elbaanse grenadier hem zijn 90 jaar oude blinde vader voorstelde samen met zijn jonge broer, die hem wilde volgen; en één toen kolonel de La Bédoyère hem de adelaar van zijn regiment presenteerde, die had aanvaard, terwijl hij die had gegrepen en gekust.

Sinds zijn aankomst in Parijs had de Keizer geprobeerd mensen voor zich te winnen, die door hun sociale positie en hun intelligentie, terecht beweerden invloed te hebben op de meningen in de Parijse salons. Dhr. Benjamin Constant (237) was onder hen en hij stond aan het hoofd ervan en de Keizer had lange gesprekken met hem over tijd van de Additionele Acte van het Keizerrijk, waar zij beiden trots op waren. De Keizer zei: ‘Hij was niet langer de 20 jarige minnaar; zijn vriendin Mme de Staël had niet langer die invloed op hem, die mij dwong beiden te verbannen vanwege hun uitgangspunt zich steeds tegen mij op te stellen.’

236. Lady Damer (1748-1828). Beroemd Brits beeldhouwster. Na de Vrede van Amiens had ze de Eerste consul een buste van Fox beloofd.

237. Benjamin Constant de Rebecque (1776-1830). Van hem is bekend dat hij een intieme relatie had met Mme de Staël en daardoor bij de Keizer verdacht was. Maar Napoleon waardeerde de soepelheid en de elegante subtiliteit van zijn geest. Er wordt beweerd dat hij het was in 1815, die belast was met het schrijven van de ‘Additioal Act to he imperial constitution’.

232

Op 22 april werd de ‘Additional Act to the imperial constitution’ gepubliceerd; deze verklaring hield het momentum vast, dat ik sinds mijn aankomst had opgemerkt. Die dag zag ik mannen, die hartstochtelijk de Keizer aanhingen en die er met mij met bitterheid over spraken. Als de Keizer me gevraagd had naar het effect van deze Act, zoals hij soms deed, zou ik hem dit gezegd hebben; maar dezelfde avond ging hij naar bed, hij had zijn hoofd er niet naar staan en vroeg het me niet.

Tijdens zijn verblijf in het Elysée ging de Keizer naar buiten en bezocht de massa’s in de Tuilerieën, ontving daarna mensen en ging dan terug naar zijn residentie. Tijdens een van deze trips vertelde ik hem op de terugweg dat Mme Pellapra (238) mij attent gemaakt had op haar aankomst te Parijs. Gravin Walewska (239) was er ook; de Keizer had dit vernomen via de hertog van Vicenza (Caulincourt). Ze kwam van Napels; de Keizer had haar niet meer gezien sinds haar bezoek aan Elba. Hij stuurde me er op uit om te informeren hoe het met haar was en haar te zeggen gedurende de dag te komen met haar zoon. Mme Pellapra was toen een prachtige verschijning en was opgemerkt door de Keizer tijdens een reis, die hij in 1812 in Normandië maakte. Ze verbleef met haar familie in Lyon, toen de Keizer daar arriveerde op de terugweg van Elba; ze deelde met hart en ziel de opwinding van de bevolking van Lyon en de Keizer zond mij naar haar huis. De dame was maar een paar dagen in Lyon en hij hoorde zeer veel door met haar te praten; de moeilijkheid was een tijdstip te vinden in alle drukte om hem heen en rond de bevelen, die hij alle kanten opstuurde.

	<p>238. Mme Pellapra, een knappe vrouw van Lyon. Ze had een dochter, die gravin van Chimay werd. Prinses Bibesco publiceerde de correspondentie en de herinneringen, met een lange introductie, in april 1950. Cf. Princess Bibesco: 'A daughter of Napoleon; memoires of Emilie de Pellapra, comtesse de Brigode, princess de Chimay' (New York, 1922 – Lettres d'une fille de Napoléon (Fontainebleau et Windsor) (1853-1859) (Paris, 1933). Cf. ook het artikel door André Gavorty in het 'Bulletin de l'Institut Napoléon'.</p> <p>239. Gravin Walewska. Zie de laatste dagen van de Keizer in Frankrijk en vooral te Malmaison, van 25 tot 29 juni 1815. Zie ook Jean Bourguignon 'Les Adieux de Malmaison', geïllustreerde brochure, 1947.</p>
233	<p>Hij was slechts in de gelegenheid om haar een audiëntie toe te staan op een laat uur in de avond, zaken hielden hem op. De keizers relaties met gravin Walewska waren vooraf gegaan aan het huwelijk met Marie-Louise, die met Mme Pellapra kwamen daarna. Deze affaires waren zeldzaam in de tijd van Josephine, ze werden regelmatig tijdens het tweede huwelijk. Hij bedekte deze affaires door te zeggen dat hij meer dan eens voor gewaakt had in deze vallen, die voor hem gezet werden, te trappen, zeer goed zich beseffend dat een afgrond onder bloemen verscholen kan zijn.</p> <p>Het moet gezegd worden dat de Keizer erg verliefd was op keizerin Marie-Louise; het enige verwijt dat hem met betrekking tot deze prinses gemaakt kon worden was, dat hij niet genoeg moeite deed de hofdames te plezieren, die gewend waren aan Josephines gratieusheid en dit verschil opmerkten. Misschien vergaten zij, dat deze geboren was voor de troon, er aan gewend was eer en respect te krijgen en zich niet verplicht voelde hen te plezieren en de natuurlijke verlegenheid, die zij in het publiek toonde, als afstandelijkheid werd beschouwd. Ze had een grote voorkeur voor haar hofdame gravin Montebello, maar toonde slechts vriendelijkheid voor de anderen. De Keizer schreef haar alle kwaliteiten toe, die haar geliefd maakten: hij zei dat ze vriendelijk, beleefd, zacht en zelfs dertel was in haar normale relaties. Hier is de mening van koningin Caroline, zuster van de Keizer. De mening van deze prinses staat buiten kijf: ze hield niet van haar schoonzussen keizerin Josephine en niet van Marie-Louise. Toen ze in 1838 in Parijs was, liet ze haar gezelschapsdame aan me schrijven: 'Vandaag, 5 mei, de verjaardag van de dood van de Keizer, wenst de koningin de avond thuis door te brengen en dineert thuis; zij nodigt U, Mme. Marchand en Uw dochter uit om bij haar te komen dineren. Dhr. Méneval zal er ook zijn.' De conversatie was geheel gewijd aan de herinnering aan de Keizer. Ze vertelde ons over het voordeel, dat Josephine boven Marie-Louise had in het begrijpen van de Franse geest en de vaardigheid om goed gebruik te maken van de Keizers belangen. Ze was oneindig vriendelijk en Marie-Louise niet minder, maar daarover spraken de mensen minder. Het doel van de een was het maximale effect te bereiken, waar de ander, die het tegengestelde van welke vorm van affectie dan ook was, hier niet naar streefde. Zij was negentien jaar oud, had een charmant figuur, haar voorkomen was vol waardigheid, frisheid – misschien teveel; ze had charmant blond haar en de handen en voeten lieten niets te wensen over.</p>
234	<p>Ze was gecultiveerd en van Branau tot Compiègne beantwoordde ze alle toespraken, die ze kreeg met een gemak en eenvoud, die hiertoe bijdroegen. Het woord 'ninny' (240), waarvan gezegd wordt dat ze dit gebruikte als een compliment als zij zich richtte tot de prins-aartskanselier is geheel gelogen: ze was te bekend met de Franse taal om niet de betekenis te kennen van de uitdrukkingen, die ze gebruikte. De koningin (Caroline), die benoemd was tot superintendant van de huishouding van de Keizer en door hem naar haar toe was gestuurd om haar te begroeten, zei dat de prinses meest gracieuus was geweest tegen iedereen; ze had zich niet zonder emotie afscheid genomen van de mensen, die haar begeleid hadden vanuit Wenen, hetgeen eer deed aan haar vriendelijke aard, maar ze deed dit dapper. Overdag legde ze maar een kleine afstand af en ze werd overal waar ze ging, begroet met recepties. Elke ochtend, als ze opstond, was er een brief van de Keizer,</p>

	<p>gebracht uit Parijs door een page, die terug keerde met het antwoord.</p> <p>Zij vertelde ons dat de Keizer erg bang was om haar te ontmoeten en verschillende keren de ceremonies en de feesten vervloekte, die deze ontmoeting vertraagden, die in Soissons plaats vond, waar een kamp opgezet was om de prinses te ontvangen. Maar de Keizer werd steeds ongeduldiger en was daar een dag eerder dan de keizerin. Toen hij hoorde, dat ze slechts tien mijlen ver weg was, ging hij samen met de koning van Napels op weg om haar te ontmoeten. De Keizer zei vaak, dat toen de twee rijtuigen elkaar ontmoetten, hij uit de zijne in de hare sprong en dat de eerste woorden van de prinses na een moment van stilte waren geweest, dat het portret, dat haar gebracht was door de prins van Neufchâtel (Caulincourt, rkv) niet erg leek. De Keizer was enthousiast geweest over deze vleierij en vroeg haar welk advies ze had gekregen als ze hem zou ontmoeten; ze antwoordde: 'U in alles te gehoorzamen.' Nadat ze even waren gestopt in Soissons, kwamen Zijne Majesteiten, begeleid door de koning en koningin van Napels, in Compiègne aan. De Keizer, wiens voorkomen altijd netjes was, had zelfs meer aandacht dan gewoonlijk besteed om op zijn voordeligst te verschijnen.</p> <p>240. 'Ganache' in het Frans. Ed. (lekker, volgens rkv)</p>
235	<p>Op een van zijn ochtendrecepties op het Elysée vertelde ik de Keizer dat dhr. Corvisart, die in Parijs terug was, in de aangrenzende salon was met dhr. Foureau. De Keizer liet hem binnen komen; zag hem niet gekleed als chef-arts en zei tegen hem: 'Ah, Corvisart, je draagt het gewaad van het Institut?' 'Sire, ik ben met pensioen, maar blijf steeds beschikbaar voor Uwe Majesteit.' De Keizer complimenteerde hem met zijn student dhr. Foureau, waarover hij zei dat hij geloofde dat hij even verlicht was als bescheiden. Toen, even later, zei hij hem met opzet dat het leek of hij (Corvisart, rkv) grote haast had om de keizerin in Wenen te verlaten, ondanks dat haar gezondheid zijn aandacht nodig had, omdat hij haar had voorgeschreven de baden in Aix te bezoeken, liever dan het klimaat van Elba tegemoet te zien, dat haar had kunnen schaden. Dhr. Corvisart, zichtbaar verrast, antwoordde, dat hij inderdaad had aangeraden deze baden te nemen, opdat de keizerin in een betere gezondheid op Elba zou aankomen. De Keizer sprak over het een en ander met hem en omdat hij klaar was om naar zijn studeerkamer te gaan, vroeg dhr. Corvisart toestemming hem zijn neef, zijn voormalige page, voor te stellen, die nu kapitein bij de cuirassiers was. De Keizer liet deze binnen komen en dhr. Corvisart zei bij zijn voorstellen: 'Sire, van dit soort worden majoors gemaakt.' 'Ik zal hem de gelegenheid bieden er een te worden,' antwoordde de Keizer, nadat hij vriendelijk en bemoedigend tegen deze jonge officier had gesproken.</p> <p>De Keizer wachtte ongeduldig op de komst van dhr. Ballouhey, voormalig superintendent van keizerin Josephine, die door de Keizer was toegevoegd vanwege zijn strikte eerlijkheid. De Keizer wist dat deze Wenen had moeten verlaten, gestopt was in München om prins Eugène te ontmoeten en naar Frankrijk terug was gekeerd via Belfort; er waren orders gegeven zodat de telegraaf in die stad Parijs zou informeren van zijn aankomst daar. Nadat hij zou was ingelicht, berekende de Keizer hoeveel tijd het zou kosten om van Belfort naar Parijs te reizen en hij had een schildwacht gepost bij zijn kamer, opdat hij onmiddellijk naar het Elysée kon komen, ongeacht wat het uur was of welke reiskleding hij droeg. Op 28 april kwam dhr. Ballouhey in Parijs aan; hij kwam onmiddellijk om te Keizer te ontmoeten, die hem bijna twee uur bezig hield.</p>
236	<p>De Keizer kreeg van hem heel veel te horen over wat er in Wenen gebeurde en alles, dat prins Eugène had verteld over dit onderwerp, was van uitermate belang voor hem. Hij hoorde over de activiteiten van dhr. De Talleyrand met betrekking tot de proclamatie van 13 maart en de overeenkomsten, die hij had gemaakt met de coalitie; hem werd weer</p>

verteld dat wanneer zijn vertrek uit Elba enige dagen vertraagd geweest zou zijn, de soevereinen al naar hun rijken waren vertrokken en dhr. De Talleyrand zijn proclamatie van 13 maart niet zou hebben verkregen en Zijne Majesteits landing het maximale effect zou hebben gehad. Prins Eugène informeerde hem erover dat de Geallieerde krachten Frankrijk niet voor juli konden binnen vallen; de Keizer zei toen tegen dhr. Ballouhey met een grote blik van tevredenheid: 'Dus ik geef geen cent om hen, mijn zaken zullen voor die tijd geregeld zijn.' De prins ried hem ook aan er voor te zorgen dat van de oorlog zoveel mogelijk een nationale zaak gemaakt moest worden, op een tijdstip dat hij geheel Europa tegen hem opgestookt zag en te letten op de hertog van Otranto (Fouché), die al samenspande in Wenen. Hij gaf hem de namen door van een paar generaals en kolonels, die hij niet moest vertrouwen en gaf hem details over de vijandelijke invasie troepen en de plaatsen, die hoogstwaarschijnlijk zouden worden aangevallen. Dhr. Ballouhey bracht al deze details vanuit zijn geheugen en veel zal hem zijn ontgaan, dus zei de Keizer tegen hem: 'Ga wat rusten en schrijf alles op wat je vandaag hebt gezegd en breng mij dat morgen.' Toen hij wegging, herhaalde de dhr. Ballouhey zijn vrees voor Fouché; de Keizer zei dat hij hem onder controle had en zou hem al gearresteerd en zijn papieren gegrepen hebben, maar dit was uitgesteld tot de terugkomst van een agent, die hij in Bazel had, want die man, bij de minister in ongenade gevallen, kon diens missie nog ondermijnen.

De Keizer vernam vele bijzonderheden over de mensen, die dicht bij keizerin Marie-Louise en haar entourage stonden. Twaalf dagen later, begin mei, bevestigde baron de Méneval, zijn vroegere secretaris, nu bij de staf van de keizerin, hem wat dhr. Ballouhey had gezegd; de Keizer had een onderhoud met hem, dat ook uren duurde en zei hem elke dag bij het opstaan te komen en hem te spreken. Hij overhandigde mij een brief van mijn moeder, waarin zij haar angst uitdrukte dat de Keizer er niet in zou slagen de formidabele coalitie te weerstaan, die bezig was te ontstaan onder leiding van keizer Alexander. Niets bij al dit nieuws gaf enige aanwijzing dat Marie-Louise, bij deze vergadering van koningen, haar rechten als echtgenote en moeder benadrukte om de storm te bedaren, die zich samenpakte tegen Frankrijk en de Keizer. Was deze prinses alreeds onwaardig aan de grote naam van Napoleon, zoals later het geval was?

237

De angst van de Keizer met betrekking tot de koning van Napels was helaas juist, ondanks de wens van Zijne Majesteit, eerder geuit bij het vertrek van Elba, om zijn koninkrijk niet te verlaten; toen hij gehoord had over de binnenkomst van de Keizer in Parijs, besloot hij onmiddellijk op zichzelf in Italië door te stoten. Was hij bang voor de wrok van de Keizer, wilde hij zich bevrijden van de grote schande die hij Frankrijk had aangedaan in 1814 door zijn belangen af te scheiden van die van de Keizer? Wat het ook was, hij marcheerde Italië binnen, terwijl hij om onafhankelijkheid riep, aan het hoofd van 80.000 man; hij twijfelde er niet aan dat hij in het binnenste van zijn soldaten een vurige moed kon opwekken, die de zijne aanvulde. Hij zat fout. Eerst had hij succes tegen troepen, die hij onverwachts aanviel, maar spoedig werd dit mooie en briljante leger verslagen op 2 en 3 mei bij Ancona en het was nooit meer in staat opnieuw te marcheren. De Keizer was vreselijk bos over de invasie van zijn zwager; hij voelde aankomen dat alle voordelen voor hem tegen de coalitie weg zouden vloeien. Was dit leger, waarvoor slechts een enkele maand nodig was om het te vernietigen, in de verdediging was gebleven, zoals de Keizer had bevolen aan de leider, als het geleid was geweest door een man even dapper als Murat, kon het druk hebben uitgeoefend op Oostenrijk, haar kracht voor de belangen van de Keizer had bewaard of ten minste gewicht genoeg zou hebben gehad voor de zekere onderhandelingen. Daar voor in de plaats weigerde Oostenrijk te geloven in de openhartigheid van de belofte van de Keizer betreffende Italië, hoewel hij het misleidde en vanuit die vooronderstelling besloot hem te kraken met alle kracht van

	<p>haar koninkrijk.</p> <p>Na zijn mislukking was koning Murat afgereisd om zich te verschuilen in Frankrijk en de Keizer hoorde over zijn landing in Golf Juan met Madame Mère, kardinaal Fesch en prins Jérôme. De ongelukkige prins hield zich schuil langs de kust van de Provence. Oorlog was dreigend; hij liet de Keizer weten over zijn wens om in het Franse leger als generaal te dienen, maar Frankrijk kon zich nog goed het Verdrag van Napels en de oorlogsverklaring door haar koning of onderkoning van Italië herinneren in een tijd, waarop alle machten tegen haar waren. De Keizer accepteerde het niet.</p>
238	<p>Als hij er persoonlijk bij was geweest, de avond voor de slag, dan had de Keizer zijn armen geopend kunnen hebben en hem de mogelijkheid toegestaan hebben om zijn fouten tegenover Frankrijk recht te zetten, genereus geweest kunnen zijn, de fout van de koning van Napels hebben kunnen vergeten, zich slechts de glorie van een van haar kinderen in twintig veldslagen hebben kunnen herinneren, klaar om weer zijn bloed voor haar te geven. Het was, geloof ik, over deze voorwaarden, dat de Keizer op Sint-Helena hier aan toevoegde: ‘Ik had hem belast met het commando over mijn cavalerie; het zou wonderen verricht hebben onder zijn commando.’ Allen kennen het tragisch einde van deze dappere en onfortuinlijke prins (hij werd doodgeschoten door de Geallieerden in 1815, rkv). De Keizer op Sint-Helena vond dat de Calabriërs minder wreed tegenover Murat waren geweest dan de Britse regering tegen hem.</p> <p>De Keizer, tevreden over de acties en het gedrag van Grouchy in Lyon en het vertrouwen dat hij had opgewekt, maakte hem maarschalk.</p> <p>Er werd voor en tijdens de Honderd Dagen gezegd dat de Keizer doorging met het wantrouwen tegen de grote heren van weleer, waarvan beweerd wordt dat ze hem verraden hebben. De Keizer antwoordde op deze kritiek op Sint-Helena. Hij zei dat deze heren van weleer onder Napoleon Fransen waren zoals iedereen en zij, die hem toegewijd waren, hadden zich goed gedragen. Hij citeerde Choiseul-Praslin, Montesquiou, Beauvau, Ségur en anderen. Hij zei: ‘Ik plaatste voormalige edellieden in mijn leger en zelfs bannelingen, zonder er ooit bang voor te zijn. En waarom? Omdat het bekend was dat in het leger ieder beloond wordt op basis van zijn verdienste; het is niet voldoende om een grote heer te zijn, men moet dapper zijn .... En vanuit deze visie was de oude adel niet minder dan de nieuwe. Wat had ik te vrezen van hen, had ik hen niet allen weggestreept van de lijst van bannelingen?’</p> <p>Zodra de Keizer de aankomst van Madame in Parijs vernam, stapte hij in zijn rijtuig en ging naar haar huis, waar zijn broers zich verzameld hadden. Het was al lang gelden, dat Madame’s hart had gebonkt van geluk door deze familiebijeenkomst. Prinses Pauline, te ziek om de reis te ondernemen, was in Italië gebleven.</p> <p>Op 1 juni opende de Keizer het Champ de Mars, zijn drie broers waren bij hem, in keizerlijk gewaad zoals altijd. Het was zowel een vaderlandse als een religieuze viering. De Keizer was in een prima stemming. Hij was vanuit het Elysée naar de Tuilerieën</p>
239	<p>gegaan voor deze plechtigheid om daar het gewaad te dragen, waarin hij voor het publiek verscheen. Graaf de Montesquiou in vol kostuum beheerde de kleding en de Keizer had de goedheid hem tegenover mij te prijzen in de meest vleierende termen. Zodra de Keizer aangekleed was, hing graaf de Montesquiou om zijn nek de ketting van het Légion d’honneur en maakte zijn zwaard vast.</p> <p>Het weer, onbestemd op de ochtend, draaide bij en de Keizer verliet de Tuilerieën bij het afschieten van de artillerie om naar de École militaire te gaan. Ik was daar al, toen hij arriveerde; er was een troon geplaatst voor het gebouw. Een halfronde muur was voor zijn troon gebouwd, die een immense hal vormde tegen de lucht voor zijn troon. Er waren rijen boven, waarop de namen van de departementen waren geschreven, zodat de gedeputeerden ieder wisten waar ze heen moesten en vele stoelen waren voor het publiek</p>

	<p>gereserveerd, waarop een groot aantal vrouwen in prachtige verschijnen te zien waren. Na een toespraak voor de gedeputeerden en begroet met kreten van Vive l'Empereur! daalde hij van zijn troon af met zijn broers en omgeven door senior officieren ging hij naar het midden van het Champs de Mars. Daar stond een altaar klaar aan het einde van vele treden, waar iedereen het goed kon zien. Na dankbetuigingen nam de Keizer, zijn hand op het evangelie, een eikentak van trouw op de keizerlijke constitutie. Hij verdeelde adelaars aan de nationale en de keizerlijke garde, die zwoeren hem te verdedigen. Er waren afvaardigingen van alle legerregimenten bij elkaar op het Champ de Mars. Toen deze terug keerden naar hun wapenbroeders, waren allen in staat de betoverende invloed, die de Keizer over de massa's had, te bevestigen: alle geesten waren geëlektrificeerd en kreten van Vive l'Empereur!, die van de afgevaardigden van de troepen en de enorme menigte opklonken, werden gehoord. Het was dezelfde geest, die er ook was in 1790, die de natie leidde naar zulke grote resultaten.</p> <p>Na de troepenparade ging de Keizer naar de Tuilerieën onder het geluid van de artillerie. Die avond keerde hij terug naar het Elysée, vermoeid, maar gelukkig over het enthousiasme, dat hem had geïnspireerd. Er waren enorme banketten, waar het leger en de nationale garde zich verbroederden.</p>
240	<p>Het leven van de Keizer in de periode van de Honderd Dagen was heel actief en niet, zoals sommigen beweren, langzaam door zijn corpulentie. Maar in de samenleving was een verandering opgetreden: het was gemakkelijk voor hem te zien dat de mensen minder onnozel waren als vroeger.</p> <p>De woorden van sommige mensen, die ik ontmoette, verbaasden mij en ik merkte wat verdrietig op dat ze niet langer zo vertrouwelijk waren als in het verleden; daar werd ik chagrijnig van. Hoe dan ook, we naderden het tijdstip om onze campagne te starten en ik zei tegen mijzelf dat als de Keizer overwinnend tevoorschijn zou komen uit deze strijd, die spoedig zou beginnen, die mensen hun toon wel zouden veranderen.</p> <p>Na een periode van ongelooflijke activiteit, gesteund door de natie, had de Keizer het in staat van verdediging gebracht; hij liet een zaadje ontevredenheid achter zich, maar rekende op een overwinning om hen te overtuigen.</p> <p>De Kamers kwamen bijeen op 8 juni; op de 11e ontving de Keizer een afvaardiging van die Kamers op het Elysée. Deze afgevaardigden dankten de Keizer voor het afstand doen van de buitengewone macht, die hij had, om daarmee het begin van een constitutionele monarchie te beginnen; zij verzekerden hem van de medewerking van de Kamers bij het verdedigen van de nationale onafhankelijkheid. Het koninklijke handvest, dat niet door het volk bevestigd was, kon niet beschouwd worden als een verplichting naar de natie.</p> <p>Frankrijk had die dag vol met oefeningen omtrent haar rechten, gaande rond de held, aan wie het de staatsregering toevertrouwde, was verbaasd en bedroefd om te zien dat bewapende soevereinen verantwoording vroegen over een interne wisseling, die het resultaat was van de nationale wil en die de verhouding met andere regeringen noch de veiligheid bedreigde. Frankrijk kon de voorwaarden niet accepteren, waarmee de Geallieerden hun agressie trachtten te bedekken. De monarch van hun keuze aan te vallen was de onafhankelijkheid van de natie zelf aanvallen. Het was volledig bewapend om haar onafhankelijkheid te verdedigen en om af te weren, zonder uitzondering, elke familie of elke prins, die het waagde haar te beledigen. De Keizer antwoordde:</p> <p><i>‘Meneer de President en afgevaardigden van de Kamer, ik zie met tevredenheid mijn eigen gevoelens in die, welk u net heeft uitgedrukt. In deze ernstige omstandigheden, worden mijn gedachten opgeëist door de dreigende oorlog, waaraan onze onafhankelijkheid en eer van Frankrijk van afhangen.</i></p>

241	<p><i>Ik vertrek vanavond om mij aan het hoofd te stellen van mijn legers: de bewegingen van de diverse buitenlandse vijandelijke legercorpsen maken mijn aanwezigheid noodzakelijk. Tijdens mijn afwezigheid zou ik het prettig vinden om te zien dat een commissie, benoemd door iedere Kamer, toezicht houdt op onze grondwet. Het is ons verzamelpunt en het moet onze Poolster zijn in deze stormachtige tijden. Elke politieke discussie, die er direct of indirect toe leidt het noodzakelijke vertrouwen met betrekking tot het verminderen van haar maatregelen, zal ongelukkig uitvallen voor de Staat; we zouden onszelf zien zwalken tussen ondiepten zonder kompas of roer. Onze huidige crisis is een belangrijke; laten we niet het voorbeeld volgen van het vroegere rijk, dat aan alle kanten bedreigd door barbaren, zichzelf lachwekkend maakte in de geschiedenis door zich bezig te houden met abstracte principes op het kernmoment, toen kanonnen door de stadspoorten ramden.</i></p> <p><i>Onafhankelijk van de wettelijke maatregelen, die de interne gebeurtenissen noodzakelijk maken, zult u het nuttig vinden u te bemoeien met de instrumenten van de wet om de grondwet overeind te houden. Dit kan onderwerp zijn van publiek werk, zonder enige ongemakken.</i></p> <p><i>Meneer de President en afgevaardigden van de Kamer, de gevoelens, die u heeft uitgedrukt in uw toespraak laten me voldoende de afhankelijkheid van de Kamer aan mijn persoon zien en aan alle patriotten, die het in beweging brengt. In al mijn ondernemingen zullen mijn stappen altijd duidelijk en stevig zijn. Help me om het moederland te redden. Als de laatste vertegenwoordiger van het volk ben ik de verplichting aan gegaan, die ik nu hernieuw, om in rustiger tijden alle voorrechten van de kroon te gebruiken en het beetje ervaring, dat ik heb gekregen, in te zetten om onze grondwetten te verbeteren.'</i></p> <p>Dezelfde avond om 22.00u. ging de Keizer naar huis, vergezeld door prins Joseph, die hem een groot aantal diamanten overhandigde – later hoorde ik dat zijn zo'n 800.000 francs waard waren. Elk was apart ingepakt. De Keizer gaf ze aan mij, zei me ze op te bergen in het geheime vak van zijn reisset samen met de halsketting van prinses Pauline, geschat op 300.000 francs. Deze set had haar vaste plek in het rijtuig van de Keizer. Hij overhandigde mij ook twee pakjes met zijn haar, terwijl hij me zei er een te brengen naar gravin Walewski en de ander naar Mme Pellapra. Ik was pas om 01.00u. in het Elysée terug. Die dag was de Keizer zo vriendelijk geweest mijn vader te belonen met de positie van staatsboodschapper, vacant sinds de dood van een van hen. Mijn vader zei me dat het decreet hierover was voorbereid door de hertog van Bassano (Maret). De ongelukkige gebeurtenissen te Waterloo verhinderden de uitvoering van dit decreet.</p>
242	<p>Op de 12e om 04.00u. vertrok de Keizer om zich bij het leger te voegen (hij nam zijn aide de camps mee, militaire aides en twee pages, dhr. Gaudin en de Cambacérès). Hij liet een regentenraad achter, bestaande uit prins Joseph als President, prins Lucien, de acht ministers met een portefeuille en vier ministers van Staat, die allen door de meerderheid van stemmen waren aangesteld; in geval van een patstelling, zou de stem van de President beslissend zijn.</p> <p>Toen de Keizer Parijs verliet, bezocht hij de fortificaties in Soissons en hij sliep in Laon. Op de 13^e arriveerde hij in Avesnes, waar alle troepen geconcentreerd waren en op de 14e herinnerde hij ze in een proclamatie dat de verjaardag van Marengo en Friedland twee keer het lot van Europa had beslist. De Keizer, die een commando had gegeven aan generaal Bourmont alleen maar op verzoek van generaal Gérard, vernam spoedig dat deze generaal, gevolgd door kolonel Clouet Villouteryts Dubareuil en twee generaals van de staf, over gelopen waren naar de vijand; hij veranderde onmiddellijk zijn aanvalsplan. Op de 15e stak het Franse leger de Sambre bij Charleroi over, kwam enkele lichte troepen</p>

	<p>tegen aan de andere kant en vernietigde ze en het leger nam positie in voor de stad op de weg naar Fleurus. Een vijandelijke divisie van zo'n acht tot tienduizend man, die deze weg blokkeerde, werd terug geslagen, de infanterie werd overlopen door de cavalerie, maar Frankrijk verloor generaal Letort. Die avond, toen de Keizer naar zijn hoofdkwartier terug keerde, was hij in gedachten en treurde om de dood van zijn aide de camp (Letort, rkv), hij zei geen woord bij het uitkleden. Hij gaf de legerdivisies bevel om de vlakte van Fleurus op te gaan, die 20 jaar geleden de prachtigste militaire daden van het Franse leger had gezien. Op de 16^e was het vijandelijke leger verzameld in de vorm van een amfitheater op een heuvelkant achter de dorpen Saint-Amand en Ligny en was klaar voor de strijd. Het begon om 12.00u. met groot enthousiasme. De geestdrift van de leider (Napoleon, rkv) en de soldaten triomfeerden over de energieke tegenstand, die werd geboden en zij bleven meester van het slagveld. Zo'n mooi begin van een campagne leidt tot grote hoop. De volgende dag, toen ik over dit slagveld trok, zag ik welke verschrikkingen dit had gebracht: het was bedekt met doden en gewonden, de laatsten werden behandeld door medische officieren, die daarvoor achter gebleven waren.</p>
243	<p>Het vijandelijke leger, in twee delen gesplitst, trok weg in twee richtingen. Op de 17^e achtervolgde de Keizer de Britten richting Brussel en hij sliep in Plancenoit in een kleine boerderij, terwijl maarschalk Grouchy, aan het hoofd van een leger van 40.000 man, de Pruisen volgde richting de Maas. De Keizer zei, dat hij op meer hoopte van dit briljante succes en de veldslag kon hebben beslist als maarschalk Ney zijn bevelen had uitgevoerd door langer door te gaan op de achterhoede van het vijandelijke leger. Saint-Denis vertelde me dat gedurende het meest heftige moment de Keizer zich fel omdraaide en tegen een jonge militaire aide, die zijn aandacht had getrokken, zei: 'Wees wat serieuzer, meneer, als je al deze dappere mannen elkaar ziet doden.'</p> <p>Ik kwam veel later dan de Keizer bij het hoofdkwartier aan; mijn rijtuig was omgevallen in een waterstroom en had enkele uren geduurd om het er uit te krijgen. De nacht was begonnen, het was erg donker en hevige regen maakte de wegen moeilijk begaanbaar. We gingen langs hoofdkwartieren en de koetsier bracht me tot aan de hoofd wachtpost, waar ik werd tegen gehouden. Ik keerde terug en kwam eindelijk bij de boerderij Le Caillou aan; de Keizer was naar bed gegaan, hij sprak zijn verbazing tegen Saint-Denis uit, dat ik niet gekomen was. Ik was daar nauwelijks twee uur, toen hij met riep en me vroeg hoe het weer was; Ik vertelde hem van het ongeluk dat me vertraagd had, de slechte toestand van de wegen en de regen, die bleef vallen. Om 03.00u. riep hij om zijn senior militaire aide, kolonel Gourgaud en zei hem het terrein te gaan verkennen en te zien of de artillerie er kon manoeuvreren; zijn ongeduld om aam te vallen, was zichtbaar. De vijand was voor het Soignes bos in positie gebleven. De vorige nacht werd gedacht dat het die positie had opgegeven om haar konvooien de tijd te geven het bos door te trekken. Voorraden waren niet aangekomen, het weer was gedurende de nacht afschuwelijk en verscheidene dagen marcheren, een grote veldslag en andere gevechten hadden de troepen uitgeput; ze hadden behoefte de zon te zien bij het aanbreken van de dag om te drogen en bij te komen van de nachtelijke vermoeidheid.</p>
244	<p>Kolonel Drouot rapporteerde dat de wegen erg beschadigd waren en de grond zo nat was, dat hij dacht dat de artillerie niet kon manoeuvreren voordat het een beetje droger was geworden. Na dit rapport bleef de Keizer in bed, maar stond toch vroeg op, zag met plezier dat het weer opknapte. Hij was ingekwartierd in een kleine vierkante kamer, het meubilair ervan was op de hof gegooid en het diende als slaapkamer, studeerkamer en eetkamer. Hij ijsbeerde een lange tijd in die kamer, handen achter de rug; toen nam hij een schaar en maakte zijn nagels schoon, hij scheen heel erg bezig te zijn met de veldslag, die op het punt stond te beginnen dat met dit onderdeel van zijn voorkomen. Hij ging vaak naar het raam en keek naar de hemel; toen hij zich geschoren had, kledde hij zich</p>

aan en riep om generaal Gourgaud, die zijn dictaat opnam.

Om 09.00u. vroeg de Keizer om zijn ontbijt, dat hij deelde met prins Jérôme, generaal Reille, die het 2e legercorps commandeerde en een paar andere generaals, die waren uitgenodigd. De Keizer zei hartelijk tegen hen toen hij van tafel opstond: 'Heren, als mijn bevelen goed worden uitgevoerd, slapen we vannacht in Brussel!' Hij gaf Saint-Denis de opdracht zijn paarden te brengen en steeg op, gevolgd door zijn generale staf. De komst van de Keizer werd langs de gehele linie begroet door duizenden kreten van Vive l'Empereur!, aanhankelijkheidskreten waar ze ook waren. Toen de Keizer vond dat de bodem voldoende droog was voor voortdurende manoeuvring, beval hij het 2e corps Hougoumont aan te vallen, op de rechtervleugel van de vijand. Om 12.00u. bewoog de divisie van prins Jérôme zich voorwaarts om het in te nemen, werd terug gedreven en hergroepeerde voor een tweede aanval: de prins was in staat het in te nemen na een erg harde strijd, waarin hij gewond raakte. Op het zelfde moment, dat deze aanval plaats vond, drong het 1e corps de gebouwen van Mont-Saint-Jean binnen, terwijl ze de positie van de vijand naderde. De Britten, aan zichzelf overgelaten, leken me niet in staat het uit te houden tegen de gecombineerde pogingen van het Franse leger; de Keizer wachtte op een geschikt moment. Ik keerde terug naar het hoofdkwartier, er van overtuigd, dat er een grote veldslag was gewonnen, toen omstreeks 17.00u. Noverraz me kwam zeggen dat een Pruisisch corps zich bij de Britten had gevoegd, tegenover de divisie van generaal Lobau stond en dat de strijd doorging. Ik was ondanks mijzelf bezorgd door de hardnekkigheid van de vijand en dat werd nog erger, toen Saint-Denis in galop kwam aanrijden om iets voor de Keizer op te halen, terwijl hij me met grote haast zei: 'De zaken gaan verkeerd.'

245

We zagen net massa's troepen in de verte: we dachten eerst dat het maarschalk Grouchy was en een vreugdevol geschreeuw klonk op, maar het is het legercorps van maarschalk Blücher en we hebben geen nieuws van maarschalk Grouchy. De Keizer begrijpt niet, waarom hij ook niet hier aankomt.' En hij galoppeerde weg. Het was nu 19.00u. en ik bedacht bedroefd: generaal Bülow had zijn numerieke kracht reeds bij het Britse leger gevoegd. De Keizer had hier geen angst over getoond, want hij had een koerier naar Parijs gestuurd om aan te kondigen dat de slag gewonnen was. Maar de aankomst van het leger van maarschalk Blücher vermeerderde het numerieke overwicht heel heftig tegenover een vermoeid leger; het kon de dag veranderen van het opstaan van de glorie van het Franse leger in een dag van verdriet, als maarschalk Grouchy niet verscheen.

Ik deelde mijn angsten met generaal Fouler, de stalmeester van de Keizer, die me zei heel voorzichtig te zijn, er aan toevoegend dat het tegen zijn advies was dat de voorradentrein zo dicht bij het slagveld te laten komen, maar nu het er toch was, kon niets anders dan een kort bevel van de Keizer het laten terug trekken. Er ging ongeveer een uur voorbij en het lawaai van de artillerie en het geweervuur scheen duidelijk dichterbij ons te komen. De nacht was nog niet gevallen, toen we de weg gevuld zagen met artillerie treinen en gewonde soldaten, die overeind gehouden werden door niet-gewonden; dit terug trekken had een alarmerend karakter. Ik had het bed van de Keizer tijdelijk laten opbergen in de kist, deed de reiskist dicht en bereidde me voor op elke gebeurtenis. Het rijtuig van de Keizer was op het slagveld, dit verontrustte me niet ondanks dat er een grote som geld in zat, Paulines halsketting en de diamanten, erbij gevoegd door prins Joseph op de avond van het vertrek uit Parijs. Ik geloofde dat het rijtuig er altijd door zou komen, ik feliciteerde mezelf zelfs dat ik deze waardevolle zaken niet bij me had: ik was al bezwaard door wat ik in geld bij me had, een totaal van 100.000 francs en 300.000 in bankpapier, dat ik opgeborgen had in de grote reistas, die in mijn rijtuig paste. Spoedig hoorden we niet langer het geweervuur dichterbij komen; maar er kwam iemand aan, die de officier en de mannen, die het rijtuig bewaakten, het naar een dichtst bijzijnd bos liet

	rijden en zo te voorkomen dat de vijand het veroverde en hen de tijd gaf om te verdwijnen.
246	<p>Het lot had de uitslag van de veldslag tegen ons bepaald. Het beste plan was te verdwijnen en zo de vijands hoop ons tot vrede te dwingen, werd overruled door het niet uitvoeren van de bevelen van de Keizer door een van zijn luitenants, maarschalk Grouchy. Had hij de vijand met het zwaard bedreigd, zoals hem was opgedragen, dan was hij op dezelfde tijd op het slagveld gekomen, had deel gehad aan de overwinning in plaats van de ondergang van het leger te veroorzaken. Het was het noodlot dat de garde in de slag bezig was op het moment dat maarschalk Blüchers corps arriveerde evenals het feit dat de reserve eskadrons nooit werden ingezet, behalve op bevel van de Keizer. Dus op het meest kritische moment had de Keizer niet langer de reserve bij de hand, die hij zo briljant gebruikte om een overwinning te behalen, die hem dreigde te ontsnappen. Generaal Foulcr, die hoorde dat het kanonvuur in de bossen dicht bij de rijtuigen kwam, had het op zich genomen te bevelen dat ze achteruit moesten. Het was al wat te laat vanwege de verstopping op de weg. Ik had het bed van de Keizer op een muilnier geplaatst en de reiskist in mijn rijtuig; het was vastgemaakt door een krachtig stel mannen en het werd spoedig weggetrokken waar het geparkeerd stond, maar eenmaal op de weg moesten we reizen zoals iedereen. Ik dacht niettemin dat het veilig was tot aan het gebied bij Quatre-Bras, waar de verstopping van de weg zo erg werd, dat we er niet door konden. Ik wilde zien waar de oorzaak van dit probleem was: een vervloekte mortier blokkeerde de weg en hield alles op wat er aan kwam, wat betekende, dat er in een ogenblik een massa rijtuigen dwars op de weg stonden en alles tegenhielden. De vijand, die ook gestopt was, plunderde de rijtuigen en de mijne was bijna aan de beurt. Meteen opende ik de reiskist, grabbelde de 300.000 francs in bankpapier eruit, plakte het tegen mijn borst, deed mijn uniform er over heen en verliet de rest. Met weinig moeite gelukte het me van het ene naar het andere rijtuig te gaan en weg te komen van de verstopping, waarin ik gevangen zat. De hertog van Bassano (Maret) en baron Fain gingen te voet verder, hun rijtuigen bleven te midden van deze wanorde staan; net als ik hadden ze geen nieuws over de Keizer, van wie sommigen zeiden dat hij dood was en anderen dat hij wenste te slapen op het slagveld.</p>
247	<p>Hoe konden we iemand geloven, gezien de wanorde, waarin ze terug trokken? Ik was onzeker en wachtte totdat ik zag dat de garde de beweging volgde, maar in een wat betere orde. Ik vroeg verschillende officieren of zij de weg wisten, die de Keizer had genomen: niemand kon me iets vertellen. Ik ging daarom bij ze weg, de kanonnen waren al een tijd stil. Deze garde, zo briljant de dag ervoor, zo enthousiast die ochtend, haastte zich nu langs de weg, bleek en stil. Vol zorgen volgde ik ze en liep de gehele nacht en de volgende dag met ze mee. Gaande door Beaumont en Charleroi, kwam ik tegen de avond in Avesnes aan: de poorten waren gesloten. Ik hoorde dat prins Jérôme, gewond, daar binnen was, evenals de paarden van de Keizer. Ik bracht de nacht door in het bivak van de dragoons, warmde me aan een van de vuren; ik had het geluk tussen de officieren een oude kameraad te ontmoeten, die me aanbood een deel van zijn brood met me te delen. Ik dankte hem en we spraken over ons noodlot en over onze angst dat ons ongelukkige moederland spoedig zou blootgesteld worden aan de wraak van de buitenlanders.</p> <p>Zo wachtte ik dus voor de poorten van Avesnes totdat ze geopend werden en lang daarvoor zag ik de dienstpaarden naar buiten komen, geleid door Amodru, de Elbaanse stalknecht. Ik rende op hem af en vroeg: ‘Wat is er met de Keizer gebeurd?’ ‘Ik weet het niet,’ antwoordde hij met tranen in zijn ogen. Ik nam een van de paarden en reed ermee naar Laon, bedroefd en bezorgd en niet wetend welke route de Keizer genomen had. Toen ik er was, ging ik op wat stro liggen om wat rust te krijgen. Ik had me nauwelijks uitgestrekt, toen me verteld werd dat de Keizer in het posthuis van de stad was. Mijn</p>

	<p>vermoeidheid was meteen verdwenen. De Keizer leefde nog! Frankrijk kon nog gered worden; het leger zou misschien bij deze stad zich weer verzamelen. Ik rende naar het posthuis; de eerste persoon, die ik zag, was Saint-Denis, die me vertelde dat het rijtuig van de Keizers was veroverd met alles wat er in zat. Ik was teveel met het verlies van de veldslag bezig geweest in plaats van met de diamanten en het geld, dat meer indruk op mij had moeten maken; ik betreurde slechts het verlies van de halsketting van prinses Pauline, die bevochtigd was door haar tranen en haar woorden ‘De Keizer kan dit nodig hebben’ kwamen bij me haar boven en bedroefden mij. Ik ging naar de Keizer. Graaf Bertrand was bij hem, beiden waren heel rustig, maar leken totaal uitgeput. Ik vertelde hem hoe mijn rijtuig was gepakt in het gedeelte bij Quatre-Bras en hoe ik in staat was geweest de bankpapieren, die er in zaten te redden, hoe ik geheel te voet naar Avesnes was gegaan en dat ik diep bedroefd was te vernemen dat het rijtuig van Zijne Majesteit en de waardevolle spullen er in, was gepakt.</p>
248	<p>‘Het is het noodlot,’ zei hij en hij ging door met het tellen van de bronnen, die in Frankrijk zouden blijven als hij gesteund zou worden door de Kamers; de uitrusting zowel als de voorraden konden eenvoudig vervangen worden en door het leger in Laon te verzamelen kon de vijand ingesloten worden en daardoor kon de natie tijd krijgen om zich te hervatten. Ik had slechts brokstukken gehoord van het gesprek van de Keizer, ik herhaalde het gesprokene tegen generaal Bertrand, toen ik naar buiten kwam: ‘Als ik naar Parijs terug ga en mijn handen in bloed steek, zal dat in ieder geval tot aan de ellebogen moeten.’ De naam van Fouché kwam toen naar boven en scheen het doel te zijn van zijn wraak. Toen hij het slagveld van Waterloo verliet, was de Keizer tot Philippeville gekomen, waar hij aan kwam met een handje vol cavalerie mannen van allerlei legeronderdelen en daar trof hij de hertog van Bassano (Maret) en een paar officieren van zijn staf. Na de nacht doorgebracht te hebben met het uitzenden van allerlei stafbevelen, schreef hij aan prins Joseph en ging hij naar Laon samen met groot-maarschalk Bertrand, de hertog van Bassano, zijn aide de camps de generaals Flahaut en La Bédoyère en dhr. Gaudin, zijn page. Een andere page, dhr. De Cambacérès, was de dag ervoor gevangen genomen.</p> <p>Omdat de Keizer wenste de Kamers en het gehele land de gehele waarheid over de situatie te laten weten, maakte hij een verslag van de veldslag en zond dit met een koerier naar Parijs. Met het verzamelen van zijn leger bij Laon had de Keizer de bedoeling hier te blijven, het was ongetwijfeld maar voor even, voordat hij me opdroeg een postkoets te nemen en naar het Elysée te gaan, waar hij de volgende dag wilde zijn. Ik ging hem slechts enkele uren vooruit. Zijn vrienden, die bang waren voor zijn veiligheid, zagen gevaar in een beslissing dat hem in het brandpunt van de gebeurtenissen zou plaatsen, waar hartstochten broeiden. En ze dachten dat hij in een veel sterkere positie was aan het hoofd van het leger, dan dat hij dan in Parijs zou zijn. De Keizer, uitsluitend bezig met het redden van het land en niet van zichzelf, meende dat een snelle en waarheidsgetrouwe afrekening van de gebeurtenissen bij de patriotten gevoelens van weerstand tegen de vijand zou opwekken en dat samen met hem de Kamers niet zouden aarzelen bij de redding van het moederland. Gesteund door hen, zou de natie opstaan als één man en de Keizer zou het lot naar onze kant weer doen ombuigen.</p>
249	<p>Doordrongen van deze gevoelens van vaderlandsliefde vreesde hij niet zijn troon noch zijn leven te verliezen. De natie en het leger ontbraken hem niet, maar de Kamers ontbraken voor het vaderland.</p> <p>Op 21 juni kwam de Keizer om 05.30u. in het Elysée aan. Hij werd op de trappen begroet door de hertog van Vicenza (Caulincourt), bij wie hij het verdriet in zijn hart de heftigheid van zijn gedachten. Hij riep om graaf de Lavette, die er meteen was. De Keizer had zijn laarzen niet uitgedaan sinds de veldslag en de officieren, die hem begeleidden,</p>

	<p>waren, evenals hij, uitgeput. Ik vroeg naar de wens van Zijne Majesteit om een bad klaar te maken en hij zei dat hij er een nodig had om zich te verfrissen. Parijs, dat in slaap was gesust na de overwinning van Ligny, kon de onverwachte terugkeer van de Keizer niet begrijpen. Het woord ‘verraad’ begon van mond tot mond te gaan, toen het bulletin van Waterloo verscheen, dat vertelde over ons ongeluk en over de alternatieven. Toen het bulletin eenmaal in Parijs bekend was, veroorzaakte het agitatie en de gevoelens, waarvan de Keizer overtuigd was dat ze door een overwinning weggevaagd waren, kwamen bij zijn terugkeer vol woede vrij.</p> <p>Toe het bad klaar was, ging de Keizer er in. De graaf van Vicenza (Caulincourt) en de graaf de Lavalette begeleidden hem naar de badkamer. Toen hij er in stapte, zei de Keizer de hertog van Vicenza de raad van Ministers bijeen te roepen en afkeuringen te sturen naar de maarschalken Ney en Grouchy voor het niet uitvoeren van bevelen, die ze moesten hebben ontvangen. Hij zei: ‘Wat een vreemde bestemming, daar waar ik die keer Frankrijks zekere overwinning door mijn handen zag glippen: maar vanwege de desertie van een verrader zou ik de vijand hebben weggevaagd tot aan de grenzen van deze campagne, gekraakt hebben te Ligny als de linkerflank zijn plicht had gedaan en het hebben vernietigd als te Waterloo de rechterkant niet gefaald had in haar plicht. Wel, niet alles is verloren. Na een groot aantal overwinningen, raakte het leger in de greep van de paniek. Ik ga de Kamers een nauwkeurig verslag geven van wat er is gebeurd en ik hoop dat de aanwezigheid van de vijand op Franse bodem bij de afgevaardigden het gevoel van plicht zal herstellen en dat mijn eerlijkheid hen om mij heen zal doen verzamelen.’ Bij het eerste gerucht van de aankomst van de Keizer, had baron de Méneval zich naar het Elysée gehaast; hij werd in de kamer van de Keizer toegelaten, zodra deze klaar was om uit zijn badkamer te komen. Ik dacht dat de Keizer een ogenblik naar bed zou gaan, zoals hij gewend was, maar hij zei dat hij zich ging scheren en aankleden.</p>
250	<p>Op hetzelfde moment kwamen prins Joseph en Lucien binnen en hij sprak met ze over de gebeurtenissen. Prins Lucien vertelde hem, dat zodra ons ongeluk bekend raakte, de mensen opgewonden werden en dat het ergste verwacht kon worden van het overleg van de afgevaardigden, vanwege de slechte bedoelingen van een paar leden. De Keizer antwoordde: ‘Je moet graaf La Fayette onder hen meetellen: hij zal niet ophouden de mensen tegen me op te hitsen. Ze denken dat de Geallieerden alleen maar achter mij persoonlijk aan gaan en niet inzien dat door mij van hen af te scheiden, ze Frankrijk zullen verliezen.’</p> <p>De Keizer was er van op de hoogte gebracht dat de raad van ministers bijeen was gekomen. De Keizer ging er naar toe, gevolgd door prins Joseph en Lucien. Er is gezegd dat het eenvoudig was van de gezichten van een paar ministers hun consternatie, angst en ontmoediging van deze raad af te lezen, waar zulke belangrijke zaken besproken moesten worden. Er werd gesproken over troonsafstand ten behoeve van de koning van Rome. Omdat hij boven alles Frankrijk wilde redden en de mate waarin opstand in de raad was, stond de Keizer de mogelijkheid toe dat hij zou toestemmen met dit alles; maar hij had nog steeds vertrouwen in het patriottisme van vele van haar leden, hij stuurde als vertegenwoordigers prins Lucien en de ministers Carnot, Fouché, Caulincourt en Davout er op uit, die om 15.00u. het Elysée verlieten. De Keizer zei tegen hen: ‘Ga, spreek met hen over de belangen van Frankrijk, dat moet duidelijk zijn voor alle afgevaardigden als jullie terug komen. Ik zal mijn de keuze maken, die mijn plicht mij voorschrijft.’</p> <p>Prins Lucien, die opgedragen was een verslag van de gebeurtenissen en de resultaten van deze strijd te geven, vroeg de Kamer om hulp bij het nemen van de noodzakelijke maatregelen in deze tijden van gevaar. De Kamer scheen te luisteren naar de welsprekendheid van deze luide spreker, toen La Fayette de onenigheid weer terug bracht, waardoor er niet meer op deze Kamer gerekend kon worden. Vervuld met nobele</p>

	<p>verontwaardiging tegen de vertegenwoordigers, die zo'n groots, genereus en toegewijd punt met betrekking tot de Keizer verkeerd beoordeelden – die volgens de wet de macht had een Kamer te ontbinden, die vijandig tegenover hem stond – drong prins Lucien er bij hem op aan ter zijde te stellen. De Keizer deed dit niet, maar was verontwaardigd over het geweld, dat ze tegen hem hadden.</p>
251	<p>Een angstige menigte had zich verzameld in de Avenue Marigny. Ik kwam terug in een rijtuig langs de Champs-Élysées, toen op die plek de menigte me verhinderde verder te gaan; ik stapte uit en zei de koetsier terug te keren naar de stallen. Ik stond toe dat de menigte me verder bracht naar de voet van het terras, waar de Keizer met prins Lucien wandelde. De menigte was enorm groot en elke keer als de Keizer aan het eind van de lange laan, waar hij wandelde, verscheen, klonken de kreten Vive l'Empereur! van deze verontwaardigde mensen, die om wapens vroegen en een enkel zwaard om de eigen vijand neer te slaan en op te marcheren tegen die vijand, die Parijs naderde. Slechts één woord; dan waren de slachtoffers bepaald en zouden gevallen zijn aan de wraak van het volk. Het vereiste zeker een bovenmenselijke moed van de kant van de Keizer om zichzelf niet op de schouders van het enthousiaste volk te laten hijsen. Zijn grote geest bleef rustig en Frankrijk zal hem hiervoor voor altijd dankbaar blijven: want dit had een burgeroorlog bovenop een buitenlandse oorlog veroorzaakt. Ik herinner me nog precies het ogenblik, waarop prins Lucien en de Keizer het einde van de laan bereikten; prins Lucien scheen te zeggen: 'Wil je zoveel krachteloze kreten toestaan, zonder er voordeel van te hebben hem Frankrijk te laten dienen.' Deze prins, vertelt ons in een pamflet, gepubliceerd in 1835 genaamd 'La Vérité sur les cents-jours' wat er in zijn hart en dat van zijn broer omging. 'We hoorden 20.000 kreten van Vive l'Empereur! en de overwinnende expressie, die zich verspreidde over het gelaat van Napoleon, geraakt door deze gebeurtenis, ik onderbrak een stilte van verscheidene minuten door tegen hem te zeggen: 'Wel, hoor je het volk? Het is in Frankrijk overal zo! Laat je het over aan de gelederen?' Hij stopte met een handbeweging naar de kreten van enthousiasme van de menigte en zei tegen mij: 'Ben ik een bovenmenselijk persoon, die in staat is om een duizendtal eigenzinnige afgevaardigden terug te brengen naar een eenheid, die alleen ons kan redden? Of ben ik een slechte partijleider, die noodzakelijkerwijs een burgeroorlog moet starten? Nee, nooit. Tijdens Brumaire moesten we het zwaard voor Frankrijk trekken, vandaag moeten we voor het welzijn van Frankrijk het zwaard ver van ons afgooien. Ga en probeer de Kamers over te halen; ik kan met hun steun alles bereiken. Ik kan veel doen voor mijn eigenbelang zonder hen, maar ik zou het moederland niet kunnen redden. Ga, ik verbied je als je weggaat, je te richten tot deze mensen, die om wapens vragen. Ik zal alles voor Frankrijk proberen, ik wil niets voor mijzelf!'</p>
215	<p>Prins Lucien voegde er aan toe: 'Dit waren de woorden, die Napoleon sprak. Mijn ogen vulden zich met tranen en voor de eerste keer in mijn leven viel ik voor hem op de knieën en bewonderde vanuit mijn gehele hart deze vader van de natie, verraden en verkeerd begrepen door misleide afgevaardigden.'</p> <p>Laat ons er aan toevoegen dat zo'n verheven offer de rots van Sint-Helena als gevangenis kreeg.</p> <p>Nu ik de woorden van de Keizer heb aangehaald, voor ons bewaard door de prins, laten we dan ook noemen dat hij in hetzelfde pamflet hardnekkig de beschuldiging verwerpt, in die tijd wijd verbreid, dat hij er bij de Keizer op aandrong af te treden ten behoeve van de koning van Rome, om zo zelf regent te worden.</p> <p>De prins (Lucien) beweert: 'Heb ik ooit een lafhartige daad gedaan om een troon te verkrijgen? Als Napoleon II zijn vader was opgevolgd, welke rechten zou ik dan hebben op regentschap? Had niet onze familie aan het hoofd mijn oudere broer, prins Joseph, een van de meest verlichte geesten, de broer, die voor mij als een vader was tijdens mijn</p>

	<p>jeugd? We zijn niet van het soort, dat aanhankelijkheid beloont met ondankbaarheid door het hoofd der familie te ondermijnen op een lafhartige wijze door geheime handelingen en door geheiligde memoires en geweten op weg naar de droeve race naar de macht.’</p> <p>‘Iedereen weet dat gedurende mijn terug getrokken leven in Italië, ik verschillende aanbiedingen kreeg om naar de macht terug te keren, zowel in Frankrijk of op een buitenlandse troon en ik ontving ook brieven van mijn familie, van Talleyrand en van Fouché, die om de beurt probeerden me Napoleons aanbiedingen te doen accepteren. Ik geloof niet dat het erg normaal is om zulke aanbiedingen te weigeren en het is op zijn minst een prettig vooroordeel dat iemand niet vol is met ambitie.’</p> <p>Na het noemen van het artikel, dat de geruchten weerlegt, die rond gingen in die tijd, waarin hij zichzelf afstand neemt van dit geschrift, keer ik nu weer terug naar de Kamer van afgevaardigden, waarheen Lucien was gestuurd door de Keizer. Wat trof hij daar aan? Een voortdurende bijeenkomst, in schending met de grondwet: angst om beslissingen te nemen had geleid tot het besluit, op aandringen generaal La Fayette, wiens misplaatste patriottisme hem de zaak van de vijand deed dienen in plaats van die van zijn land. Kamer van Peers, waar maarschalk Ney oproer had veroorzaakt door een sterk overdreven beschrijving van onze verliezen te Waterloo, maakte niets duidelijker. Gesterkt door onze onenigheden en door de verzekering daaraan gegeven, marcheerde de vijand op volle snelheid naar Parijs.</p>
253	<p>Om 11.00u. werd er een vergadering gehouden met prins Lucien als voorzitter; de resolutie, die daar werd aangenomen, werd naar de Kamer gestuurd en bestreden door dhr. De La Fayette, die zei, dat dit niet overeenkwam met de algemene verwachting en dat alleen een abdicatie een einde kon maken aan de crisis, die in Frankrijk bestond. Samengevat, terwijl Carnot in de abdicatie van de Keizer de ruïne van Frankrijk zag, duwden anderen met alle kracht daarop.</p> <p>De Keizer maakte geen gebruik van zijn recht om de Kamers te ontbinden, hij trok zich terug om een burgeroorlog te voorkomen. Als de hoogste rechter van het Franse volk, met zijn doel voor orde en welvaart voor Frankrijk, zou hij het alleen kunnen redden met de hulp van de Kamers, die hem dat weigerden. Hij trad af: niets was meer grondwettelijk of bewees beter dat het doel van zijn politiek een monarchie was, gebaseerd op die principes. Had hij anders gehandeld en was er dan een burgeroorlog gekomen, zou zijn naam vervloekt zijn geweest en zou hij verantwoordelijk gehouden zijn voor als het bloed dat als resultaat ervan zou vloeien.</p> <p>Toen de Keizer hoorde van de resolutie, die de Kamer had bereikt en dat zijn offer van toewijding aan het land bezig was ontkend te worden, zei hij tegen prins Joseph: ‘Ze zijn gek en La Fayette en zijn vrienden zijn kinderlijke politici; ze willen mijn abdicatie en ze zijn bang, dat ik die hem niet zal geven. Ik zal het wel doen en hen verantwoordelijk stellen voor de ellende, die over Frankrijk neerdaalt. Ze willen dat ik aftreed ten behoeve van mijn zoon, maar dat is een farce als de vijand aan de poorten van Parijs staat met de Bourbons pal achter hen. Verenigd zouden we ons kunnen redden, verdeeld zijn we hulpeloos.’</p> <p>Het was bijna 01.00 toen onderstaande ‘Verklaring aan het Franse volk’ naar de beide Kamers, de Kamer van de Peers door graaf Carnot en de Kamer van afgevaardigden door de hertog van Otrano (Fouché) werd gebracht:</p> <p><i>Volk van Frankrijk! Door oorlog te voeren om de nationale onafhankelijkheid te verdedigen rekende ik op de vereniging van alle krachten en wil en de hulp van alle nationale autoriteiten. Ik had reden te hopen op succes en ik had de verklaring van alle machten, die tegen me waren, uitgedaagd. De omstandigheden blijken veranderd te zijn.</i></p>

254	<p><i>Ik offer mijzelf in heiligheid op ten behoeve de haat van de vijanden van Frankrijk. Moge hun verklaringen openhartig zijn en mogen ze niet slechts mijn persoon willen. Mijn politieke leven is afgelopen en ik verklaar mijn zoon tot Keizer van de Fransen, onder de naam Napoleon II. De ministers zullen een voorlopige regering vormen en uit naam van mijn zoon dring ik er bij hen op aan zonder vertraging een regentschap te formeren volgens de wet. Verenig u voor het publieke heil en voor een onafhankelijke natie.</i></p> <p style="text-align: center;"><i>Getekend: Napoleon 22 juni (1815)</i></p> <p>Terwijl de acte van abdicatie werd afgerond, liep de Keizer op en neer in de tuinen van het Elysée met zijn broers; net als de dag ervoor was de avenue Marigny gevuld met mensen, die riepen Vive l'Empereur!, duizendmaal. Zijne Majesteit groette deze massa, die nieuwsgierig was om hem te zien, toen er tegen hem werd gezegd, dat er voor hem slechts over bleef te tekenen; hij ging snel naar binnen en kwam in de tuinen terug bij zijn broers en begon weer op en neer te lopen. Een paar kreten als Weg met de priesters! konden worden vernomen. De Kamers ontvingen dus zijn troonsafstand, zo zeer gewenst, ze discussieerden er over en in de middag kwam van elke Kamer een deputatie om de dank uit te spreken, waarmee ze zijn nobele opoffering aanvaardden.</p> <p>De Keizer antwoordde aan beide deputaties:</p> <p><i>Ik dank jullie voor de gevoelens, die jullie hebben getoond. Ik zou willen dat mijn abdicatie Frankrijk geluk zou brengen, maar daar heb ik weinig hoop op, omdat het de staat zonder leider achterlaat, zonder enig politiek bestaan is. De verspilde tijd, die gebuikt is om de monarchie omver te werpen, had beter gebruikt kunnen worden om Frankrijk in een positie te brengen de vijand te vernietigen: ik raad aan dat Frankrijk meteen haar legers versterkt. Wie vrede wil, moet klaar staan voor oorlog. Plaats deze natie niet onder de bescherming van buitenlanders en wacht u ervoor dat uw hoop wordt misleid. Daarin ligt het gevaar. In welke positie ik mezelf ook bevind, ik zal altijd tevreden zijn als Frankrijk gelukkig is; ik vertrouw mijn zoon aan Frankrijk toe en hoop dat het niet zal vergeten, dat ik alleen voor hem afstand heb gedaan. Ik heb dit grote offer eveneens gedaan voor het welzijn van de natie. Slechts via mijn dynastie kan het hopen vrij te zijn, gelukkig en onafhankelijk.</i></p>
255	<p>Die avond, toen hij naar bed ging, vroeg de Keizer me welk effect zijn abdicatie in Parijs veroorzaakte. Ik zei tegen hem, met diepe droefheid en grote emotie: 'Sire, het volk begrijpt het niet, ze zijn er verbaasd over dat Uwe Majesteit de Kamer niet aan de kant zet en het dictatorschap neemt in zo'n moeilijke tijd. Parijs vreest de nadering van de vijand, het heeft geen vertrouwen in de mannen, die met deze zaken zijn belast en allen, die ik vandaag sprak, verklaarden mij dat het lijkt of men hen met handen en voeten bindt. Het ministerie wordt van verraad beschuldigd, ze zijn zo boos, dat het lijkt of ze slachtoffers willen hebben. Er is slechts een enkel woord van Uw Majesteit nodig en ze zullen er een paar vinden op het ministerie en in de Kamer. Sire, allen zijn er van overtuigd dat ze de koning van Rome niet krijgen en de wraak van de Bourbons zullen moeten verduren.' De Keizer verklaarde: 'Alleen de abdicatie kan Frankrijk redden, geconfronteerd met het opheffen van de Kamers; anders handelen dan ik nu doe zal een burgeroorlog teweeg brengen en ik zou haar bloed op mijn geweten hebben: dat wil ik niet.'</p> <p>Na de abdicatie verbleef de Keizer nog enkele dagen in het Elysée. De volgende dag en de daaropvolgende waren er vele rijtuigen op het paleisterrein. De derde dag werden het</p>

er minder, maar het publieke rumoer rond de residentie groeide aan. De Keizer dacht dat zulke demonstraties de onderhandelingen zouden hinderen en dat zijn abdicatie belasterd zou worden door zijn vijanden, die de manifestaties van het volk ten behoeve hun gekozen afgevaardigden vreesden en op die manier bijna stiekem zoveel bewijs van liefde en affectie trokken door zijn terugtrekking naar Malmaison. Voordat hij wegging, zond hij zijn vroegere wapenbroeders de volgende proclamatie. Het bereikte het leger nooit, omdat de gevoelens er in uitgedrukt, de regeringslichamen teveel verschrikten:

Soldaten!

Toen ik tot de noodzaak kwam, die me het dappere Franse leger dwong te verlaten, nam ik met me mee de gelukkige zekerheid, dat door excellente dienst, die het moederland van haar verwachtte, het juist zal zijn het te prijzen, zelfs onze vijanden kunnen dat niet ontkennen. Soldaten! Hoewel ik er niet bij ben, zal ik jullie daden volgen: ik ken elk corps en geen enkel kan vooruitgang melden zonder dat ik recht doe aan de moed, die het vertoont. Julie en ik zijn belasterd en mannen, onwaardig om jullie werk te beoordelen, zagen in de tekenen van aanhankelijkheid, die jullie me toonden, een ijver, waarvan ik alleen het onderwerp was.

256

Laat onze komende diensten hen leren, dat het het moederland boven alles was, dat jullie dienden door mij te gehoorzamen en dat ik op een of andere wijze deel in jullie aanhankelijkheid, ik dit dank aan mijn diepe liefde voor Frankrijk, onze gezamenlijke moeder. Soldaten! Nog enkele inspanningen en de coalitie zal uiteen vallen. Napoleon zal jullie herkennen aan de klappen, die jullie zullen uitdelen. Red de eer en de onafhankelijkheid van Frankrijk, blijf tot het bittere einde, want ik heb jullie leren kennen gedurende de laatste twintig jaar en jullie zullen onoverwinnelijk zijn!

Twee dagen voordat hij van Parijs naar Malmaison ging, sprak ik met de Keizer, toen hij nadacht over een brief, die ik die ochtend ontvangen had, waarin ik werd uitgenodigd naar Saint-Philippe-du-Roule te gaan. De plek, waar ik de persoon zou ontmoeten, was aangegeven en door de opgewekte aard van de brief werd mijn nieuwsgierigheid opgewekt. Ik zou er heen zijn gegaan als mijn ego niet had doen geloven uit te kijken. Ik was bij de ontmoetingsplek aangekomen, de brief in de hand, er was een vrouw aan het bidden. Door het geluid dat ik maakte door een stoel te verschuiven om bij haar te komen, draaide ze zich heftig om; in plaats van het elegante en knappe gestalte, die ik eerst had gezien, onthulde zij een gezicht dat bedekt was, maar niet voldoende om te verbergen dat zij jong en mooi was. Ik vertelde de Keizer: 'Ik boog respectvol toen ik dichterbij kwam en vroeg haar hoe ik haar van dienst kon zijn. Ze bleef een ogenblik zwijgen, toen, heel verrassend, bekende ze me dat het ongeluk van de Keizer haar heel bezorgd maakte en haar gevoelens van aanhankelijkheid, die ze al een lange tijd voor hem had, versterkt hadden. Ze zou erg blij zijn als ze op in dit ogenblik van tegenspoed, zij zich tegen hem kon uiten. Ze was erg ontroerd. Ik zei tegen haar: 'Mevrouw, ik kan u beloven dat ik vanavond Zijne Majesteit als hij naar bed gaat, vertel over uw bewondering voor hem, maar ik kan niet verzekeren, dat de audiëntie, die u vraagt, gegarandeerd zal zijn.' 'Probeer dat het lukt,' zei ze snel, nam snel mijn hand, drukte die stevig tegen de hare en tilde die op tegen haar boezem, 'Je zou me zo gelukkig maken, je doet het, nietwaar? Beloof het me!' 'Mevrouw, ik kan slechts herhalen wat ik tegen u zei en er aan toevoegen, dat de tijd niet geschikt is; ik beloof u echter om eerlijk aan de Keizer het enthousiasme, waarmee u vervuld bent, aan de Keizer over te brengen.' Ik zei tegen de Keizer: 'We gingen uit elkaar met de belofte elkaar morgen te ontmoeten op dezelfde tijd en dezelfde plaats om het antwoord te brengen. Ik wacht op Uwe Majesteits antwoord.'

257	<p>De Keizer lachte om dit alles en zei tegen me: ‘Is zij Frans? Haar woorden zijn meer van een Engelse.’ ‘Wat kan ze van mij willen? Het is een bewondering, die moet leiden tot een affaire en dat moeten we niet toestaan.’ Ik schreef aan de onbekende vrouw dat het tot mijn spijt vanwege de omstandigheden niet mij niet mogelijk was om haar mijn antwoord in persoon te brengen, want de Keizer zou zo Malmaison verlaten en ik was verplicht om hem vooruit te gaan. Ik gaf mijn brief aan een discreet iemand en ik hoorde nooit meer iets van haar.</p> <p>De voorlopige regering was benoemd; namen zoals die van Caulincourt en Carnot verzekerden nette mensen, maar die van de hertog van Otranto (Fouché) als voorzitter gaven redenen tot bezorgdheid. Die minister was gewoonlijk omringd door intriges en verraad. Zodra hij de abdicatie van de Keizer in handen had, benaderde hij royalistische agenten, waarmee hij onderhandelde over de terugkeer van de Bourbons in Frankrijk en terwijl La Fayette aan het hoofd van een deputatie naar het vijandelijke kamp gezonden werd om te proberen de mars op Parijs te stoppen, nodigde de hertog van Otranto de hoofden van de vijandelijke legers met spoed uit te komen. Hij was in staat geweest de raad te bemachtigen en had in zijn spinnenweb zelfs maarschalk Davout getrokken, die meer dan zijn populariteit verloor door Parijs over te geven zonder een enkel gevecht. Als er op zulke droevige momenten namen bij de vaderlandslievenden ontbraken, dan zijn er anderen, die daar geheel niet aan ontbraken: mannen als Béranger, Manuel, Boulay de la Meurthe in de Kamer van afgevaardigden keerden zich die dag tegen de royalisten, de Orleanisten en de republikeinen en hadden Napoleon II erkend; terwijl in de Kamer van de Peers mannen als Drouot, La Bédoyère en graaf Regnault de Saint-Jean d’Angégy ook die dag voor hun zijde kozen. De beide Kamers leken vergeten te zijn, dat de verheffing van de koning van Rome tot de keizerlijke troon de voorwaarde was voor het offer, dat de Keizer zichzelf had opgelegd.</p> <p>Op 25 juni om 12.30u. verliet de Keizer het Elysée zonder begeleiding en hij klom in het rijtuig van de groot-maarschalk, dat op hem wachtte bij het tuinhek van de Champs-Elysées; graaf Bertrand was bij hem en Noverraz zat op de bok. Op hetzelfde moment reed het rijtuig van de Keizer de rue de Faubourg-Saint-Honoré op met daarin de generaals Gourgaud en Montholon, de aide de camps van de Keizer en zijn kamerheer, graaf de Las Cases naar Malmaison.</p>
258	<p>Baron de Mesgrigny, de stalmeester van de Keizer, reed te paard naast de deur van het eerste rijtuig, gevolgd door het escorte, zodat het volk geloofde dat de Keizer daar in zat. Pas na het passeren van de stadpoorten verliet de Keizer het rijtuig van de groot-maarschalk, klom in zijn eigen rijtuig om naar Malmaison door te rijden; daar werd hij begroet door zijn geadopteerde dochter koningin Hortense; met een aanhankelijkheid, die even respectvol als ontroerend was. Vijfentwintig man van de keizerlijke infanterie garde, gecommandeerd door een officier, waren daar om te waken over de veiligheid van de Keizer in zijn residentie.</p> <p>Voordat hij Parijs verliet, had de Keizer aan het de voorlopige regering twee fregatten en paspoorten gevraagd om naar Amerika te gaan. Hij had zijn secretaris, dhr. Ratherby, brieven, memoranda en petitie laten verbranden, die de ondertekenaars in gevaar konden brengen. Ik bleef een paar uur langer dan de Keizer in het Elysées-Bourbon om al zijn bezittingen bijeen te rapen en om te wachten op enkele opkopers, maar die echter niet kwamen. Mijn familie was bij me, teleurgesteld door een vertrek, dat voor ons misschien eeuwig was en ook door het ongeluk, dat het land beheerste. Het moment van scheiden was een vreselijk ogenblik; ik omarmde om de beurt mijn vader, zusters, broers en zwager en verliet ze om een verdriet onder controle te houden, dat veroorzaakte dat ik geen meester meer van mijzelf was. We namen afscheid, elkaar belovend om elkaar de volgende dag en de komende dagen weer te zien op Malmaison, als de Keizer daar nog</p>

	<p>enkele dagen zou verblijven.</p> <p>Nadat ze weg waren, zwierf ik door de appartementen van de Keizer, zo vol met drukke koeriers enkele dagen geleden en vandaag zo leeg, dat ik geheel alleen was met mijn kledingjongen. Ik nam wat klein draagbaar meubilair, dat nuttig voor de Keizer kon zijn waar hij heen ging, zoals vergulden kandelaars, kleine marmeren bustes van de koning van Rome, kleine ingelijste schilderijen, het werk van Isabey, dat de prins op verschillende leeftijden voorstelde, andere van keizerin Marie-Louise en een klein bronzen standbeeld van de Keizer, gemaakt tijdens de Honderd Dagen, gemaakt in de werkplaats van Galles. In de slaapkamer van de Keizer was een prachtige zilveren wasstandaard op een driepoot in de vorm van een zwanennek, met een afvoer van hetzelfde materiaal, het werk van de zilversmid Biennais; mijn verlangen om dit mee te nemen ging in tegen mijn angst om een verwerpelijke daad te doen.</p>
259	<p>De Keizer had dit werkstuk geprezen toen hij het gebruikte, ik wist hoezeer het hem zou spijten het niet bij zich te hebben, omdat hij zijn gezicht in veel water onderdompelde na het scheren; het was ongeveer 20 cm in doorsnee en kon een behoorlijke hoeveelheid water bevatten. De gedachte hem een plezier te doen, verdrong alle bedenkingen om het niet mee te nemen. Ik moest het naar mijn rijtuig brengen en er mijn jas overheen leggen om niet de nieuwsgierigheid van de passanten in Parijs of langs de weg op te wekken. Ik kwam in Malmaison om 18.00u. aan, mijn rijtuig vol met breekbare spullen. Die avond, toen hij naar bed ging, vertelde ik de Keizer over de gistende staat, waarin ik de Parijse bevolking had verlaten en over mijn bezoek aan Mme Pellapra en Mme de Walewska; de laatste stelde voor om de volgende dag met haar zoon naar Malmaison te komen. Mme Pallapra had me gevraagd al haar verdriet over te brengen over het feit dat ze niet durfde te komen zonder zijn orders. Op het moment van dit vertrek was er een diefstal bij de groot-maarschalk van een kistje met juwelen en snuifdozen ter waarde van 60.000 francs, waarbij niemand iets had gezien. Graaf de Montholon beweert in zijn ‘Memoires de Sainte-Hélène’, dat er ook een aanzienlijke bedrag aan verhandelbare kostbaarheden in de studeerkamer van de Keizer werd gestolen, waarvan niemand zich bewust was. Ik kende de eerste dief, maar noch in Parijs noch op Sint-Helena heb ik ooit iets over de tweede vernomen.</p> <p>Zo kwam dus de periode van de Honderd Dagen ten einde, zo groots in het begin en zo ongelukkig aan het eind.</p> <p>Indien de Keizer op Elba had geweten van de samenzwering van de legerleiders ten behoeve van hem tegen de Bourbonse troon – verkregen door de slapheid van de nieuwe regering en de achterhaalde pretentie, die een smeulend vuur voor het Franse volk was, omdat het gevaarlijk was voor de belangen van de laatste 25 jaar – zou hij Elba slechts een maand later hebben verlaten: hij had de verklaring van 13 maart ontweken en de kruistocht tegen Frankrijk, aangevoerd door keizer Alexander en de 20^e maart zou haar doel hebben bereikt.</p> <p>De Keizer wist niets van deze beweging en hoorde er pas van na aankomst te Grenoble; hij had niet de wil noch de kracht om dit te voorzien. Hij wist, dat elk leger, dat de glorie van Frankrijk was, vaak de terreur van de vijanden en altijd in haar reactie daarop, het object van Europa’s bewondering was, niet veracht, beledigd en gedecimeerd kon blijven en niet kon wachten op het moment van wraak.</p>
260	<p>Hij had daarom als voordeel zijn mogelijkheid om de situatie en het gevoel van de natie in Frankrijk goed te beoordelen.</p> <p>Zijn aankomst in de armen van Frankrijk was niet het resultaat van verraad. Er waren geen samenzweringen want iedereen was bezig met een samenzwering: de koning vanwege het verlies van vertrouwen, zijn ministers vanwege hun ondeskundigheid, de bannelingen vanwege hun ijdelheid en de combinatie van onkunde en vermoeden, dat</p>

	<p>leidde tot hun val en met hen, die van de natie.</p> <p>Als hij gewild had, had de Keizer kunnen wachten voor de zekere vrede en de afkondiging van een grondwet hebben kunnen verzekeren, hij had de meest belangrijke bron van verdeeldheid hebben kunnen elimineren van onze eerste ongelukken en van de vijand kunnen afnemen belangrijke bronnen van problemen maken en interne discussie hebben kunnen voorkomen. Erg geroerd door liefde en dankbaarheid jegens zijn land en door de bedwelmende ontvangst, die hij had gekregen, wilde hij Frankrijk ter wille zijn: hij probeerde de publieke mening te bevredigen en zij rondom hem, die probeerden zijn interpretaties foutief op te vatten en de Keizer te misleiden.</p> <p>Er werd tijdens de Honderd Dagen beweerd dat Napoleon niet de kracht van zijn wil liet zien, die hem tot zo'n groot succes had gebracht. Zoals ik al zei, de mensen hielden niet voldoende rekening met zijn verlangen het volk te behagen. De Keizer had het dictatorschap voor het grijpen: hij zou het hebben moeten doen. Zijn gewiektheid was bijna nooit fout, hij wees vaak aan wat er moest gebeuren en de gebeurtenissen gaven hem gelijk. Maar in dit geval had hij om te gaan met de tegenwerpingen van zijn adviseurs, die het meest aanhankelijk waren, niet alleen aan zijn persoon, maar ook aan de voorspoed van Frankrijk, haar onafhankelijkheid, eer, en de glorie van de staat.</p> <p>De Keizer zei op Sint-Helena dat de hardheid van verschillende generaals haar kracht had verloren tijdens de gebeurtenissen van 1814: ze hadden het vertrouwen voor een deel verloren, hun vermetelheid en besloten dat ze voldoende glorie hadden verdiend. Wat hij zei over de generaals gold voor iedereen. De Verklaring van de Geallieerden op 13 maart had veel van de zekerheid doen verliezen onder de leden van het ministerie en de Staatsraad. Die verklaring werd algemeen bekend in Parijs een paar dagen na aankomst van de Keizer.</p>
261	<p>Het was om de invloed ervan af te zwakken, dat de Staatsraad, in haar verklaring van 29 maart de beloften, die de Keizer had gedaan in zijn proclamatie aan de natie en het leger om een grondwet te maken, veranderde en deze paragraaf er bij voegde: 'Om beter de rechten en de plichten van het volk en de monarch te laten zien, moeten de nationale instituten opnieuw bekeken worden door een belangrijke vergadering van afgevaardigden, reeds door de Keizer aangekondigd.'</p> <p>Deze toezegging wendde de gevaren van de verklaring van 13 maart af en stuurde de mening van het publiek ervan weg; maar het versterkte de argumenten van diegenen, die in elk geval een grondwet wilden, ondanks tijd en gebeurtenissen.</p> <p>Te Malmaison, dat de Keizer herinnerde aan zijn eerste jaren van glorie en geluk, werd hij omringd met zorg en liefde door koningin Hortense en de toewijding van de generaals en andere officieren, die hem hun gezelschap aanboden in zijn ongeluk. Graaf Bertrand, de hertog van Rovigo (Savary), de generaals Lallemand, Montholon en Gourgaud verdeelden hun plichten als aide de camps; de majoors de Résigny en Palat, samen met de kapiteins Mercier en Schulz, zij als militaire aide. De laatste had de Keizer vergezeld naar Elba, hij en verscheidene anderen, op de avond van vertrek naar Malmaison, hadden de eer de Keizer daarheen te volgen. Baron de Montaran diende daar als stalmeester, graaf de Las Cases als kamerheer en zijn zoon en dhr. De La Pagerie als pages. De voedselbereiding was vrij intensief en dezelfde huishouding als in Parijs diende hier.</p> <p>Gedurende de paar dagen doorgebracht te Malmaison ontving de Keizer bezoek van zijn vrienden, die de gehele dag rondreisden om hem nieuws te brengen; hij ondervroeg ze bezorgd. Onder hen, die kwamen, waren de graaf de Lavette, de hertog van Bassano (Maret), de generaals Flahaut, La Bédoyère en Caffarelli; dhr. Poggi en de broers van de Keizer de prinsen Joseph, Lucien en Jérôme. De dames, die zeer aan hem bleven hagen, ontbraken eveneens niet. De salon van koningin Hortense was 's avonds gevuld met de gravinnen Bertrand, Montholon en Caffarelli. De hertogin van Rovigo (Savary), Bassano</p>

	<p>(Maret), de gravinnen Regnault de Saint-Jean d'Angély, Walewska en anderen, wiens namen me zijn ontschoten, kwamen naar Malmaison in deelden en het verdriet.</p>
262	<p>Mme Pellapra kwam ook om vertroosting van het hart te brengen, dat zeer gewaardeerd werd door de Keizer; op de rots van Sint-Helena diende de herinnering aan haar soms om de verveling van de gevangenschap te verjagen, als hij aan haar geest en lichaam dacht.</p> <p>Voordat ik Parijs verlaten had, had ik een koffer ingepakt met nuttige spullen voor de Keizer, die bestond uit keizerlijke kleding van het Champ de Mai, Zijne Majesteits kant, wapens en antieke gevest en een kleine collecties medailles; alles volgens het bevel van de Keizer moest ik sturen naar graaf de Turenne, groot-meester van de kleding, die in de gevangenis verbleef. Ik had zelf een grote collectie medailles meegenomen; de Keizer zei me het te geven aan graaf de Lavalette, die me er voor in de plaats 30.000 francs in goud gaf, die werden gezet op de bank van dhr. Lafitte. Voordat hij Parijs verliet, had de Keizer een rekening geopend bij deze bankier met een krediet van vier of vijf miljoen via dhr. Perregaux, een van zijn kamerheren; toen dit mogelijk was, werd deze som dezelfde dag nog gestort. Het was het gehele fortuin van de Keizer. Bij deze gelegenheid ontmoette Zijne Majesteit dhr. Lafitte en op Sint-Helena zei hij, dat hij in hem niet alleen een financier maar ook een man met een erg goed begrip voor politieke vragen aantrof.</p> <p>De Keizer wachtte nogal ongeduldig op de aankomst van de paspoorten, die hij had gevraagd evenals op het bevel dat er twee schepen beschikbaar voor hem zouden worden gemaakt om naar Amerika te gaan. Toen op 25 juni generaal Becker (241) naar Malmaison kwam om het commando van de keizerlijke garde te nemen en daar te merken dat zowel zijn bescherming en het respect, dat hem toekwam er minder was, dacht koningin Hortense dat ze de Keizer gingen arresteren. Ze was geschrokken en stond op het punt zichzelf tussen de man, belast met deze missie en de Keizer te werpen, toen haar verteld werd dat de vijand Parijs naderde. De generaal was alleen maar gestuurd om te zorgen voor de persoonlijke veiligheid van de Keizer.</p> <p>Zodra hij aankwam vroeg generaal Becker bij de Keizer binnen gelaten te worden en hij overhandigde hem een brief van de minister van Oorlog, de prins van Eckmühl (Davout), met deze inhoud:</p> <p>241. Generaal Becker, graaf van Mons (1770-1840), naar Napoleon gezonden om de voorlopige regering te vertegenwoordigen, vergezelde hem tot Rochefort.</p>
263	<p><i>Parijs, 25 juni 1815, 04.00u.</i></p> <p><i>Generaal,</i> <i>Hierbij moet u weten dat regeringscommissie u benoemd heeft tot commandant van de garde van Keizer Napoleon te Malmaison.</i> <i>De eer van Frankrijk vraagt dat zijn veiligheid en het respect, dat hem toekomt, verzekerd is. Het belang van de natie vraagt dat het onbetrouwbare mensen verhinderd wordt zijn naam voor aangewakkerde problemen te gebruiken.</i> <i>Generaal, uw bekende karakter is voor de regering en voor Frankrijk de garantie, dat u beide taken zult vervullen. U wordt uitgenodigd onmiddellijk naar Malmaison te gaan, het commando van de garde over te nemen en alle maatregelen zult nemen, die deze doelen eisen.</i></p> <p style="text-align: center;"><i>Uw vriendelijke, enz.</i> <i>Minister van Oorlog Prins van Eckmühl (Davout)</i></p> <p>Deze maatregel, voorgeschreven door de hertog van Otranto (Fouché) en bevestigd</p>

	<p>door de minister van Oorlog, was niets minder dan verholde manier om de activiteiten van de Keizer te monitoren; dit was des te noodzakelijker geworden, omdat deze beide staatslieden al in contact waren geweest met baron de Vitrolles, de agent van de koning, in verband met de terugkeer van Louis XVIII.</p> <p>De Keizer liet zich deze gelegenheid niet ontgaan om graaf Becker hierop te wijzen, deze gedroeg zich meest eervol in deze omstandigheden. Na mijn terugweg van Sint-Helena had ik de eer de generaal herhaaldelijk te bezoeken en dit is wat hij mij vertelde over die situatie:</p> <p>‘Toen ik deze missie accepteerde was het alleen om het de bedoeling de Keizer dienen en hem te beschermen; ik had niet verwacht, wat me enkele dagen later duidelijk werd, dat de hertog van Otranto (Fouché) en de prins van Eckmühl (Davout) aan het onderhandelen waren met royalistische agenten. De Keizer was geraakt door de manier, waarop ik naar hem toegestuurd was, hij had liever gewild dat de regering hem officieel had ingelicht over een daad, die hij als een formaliteit beschouwde en niet als een bewakingsmaatregel, die voor hem waardeloos was. Het idee dat de Keizer zou geloven dat ik me kon laten gebruiken voor de een of andere rol anders dan die van een goed soldaat, die kwam om te zorgen voor zijn veiligheid, trok me aan en ik vertelde hem</p>
264	<p>dat mijn aanwezigheid op Malmaison zo’n verdenking wakker kon maken, ik mij onmiddellijk van deze missie zou terug trekken, waar mee ik was belast. De Keizer zag hoe emotioneel ik was en zei tegen me: ‘Word maar rustig, generaal, als ik de keuze had voor een officier, zou ik u bij voorkeur gekozen hebben, want ik heb uw loyaliteit allang gezien.’ Hij ging met me naar de tuin en we spraken over Parijs.’</p> <p>De generaal herinnerde mij eraan dat ik aan boord van de ‘Saale’ hem een van de hemden van de Keizer had gegeven, waar hij verrukt over was.</p> <p>De Keizer was er bezorgd over te zien dat de vijand steeds dichterbij Parijs kwam, zonder dat enige weerstand werd geboden of dat er maatregelen werden genomen om de stad te verdedigen. Hij sprak hier met zijn entourage over; lichte troepen konden Malmaison bereiken; er werd gezegd dat het vijandelijke leger vlak bij Parijs was. Wat hij had voorspeld, kwam uit. De Franse commissarissen klaagden over het slechte vertrouwen, getoond door de Geallieerden gedurende de onderhandelingen; de angst van de regering werd sterker en het verlaten van de Keizer in het verlaten van Malmaison deed hen vrezen, dat een spontane beslissing de Keizer er toe zou brengen het commando over het leger te nemen en het gehele bouwwerk van verraad om Parijs aan de vijand te overhandigen, zou verwoesten. Het was pas op de 27^e dat de groot-maarschalk, die in Parijs was om de twee fregatten van de regeringscommissie te verzekeren om de Keizer naar de Verenigde Staten te brengen, aan Zijne Majesteit schreef, dat de minister van Marine het mogelijk maakte twee fregatten in de haven van Rochefort te krijgen en dat alle bevelen om posten langs die weg, waren gegeven; de fregatten mochten Rochefort niet verlaten voordat het veiligheidsconvooi daar was gearriveerd. De hertog van Otranto (Fouché) gaf mondeling toestemming aan graaf Bertrand om uit de Tuilerieën mee te nemen – waar bevelen waren gegeven niets meer te laten meenemen – een compleet tafelservies van twaalf sets (delen), het porselein, bekend als ‘Hoofdkwartieren’, zes sets tafellinnen voor twaalf personen van damast, zes sets keukenlinnen, twaalf paar hoge kwaliteit lakens, twaalf paar gewone lakens, zes dozijn handdoeken, twee reiskoetsen, drie zadels en teugels voor de gewone officieren, drie zadels en teugels voor stalknechten, 400 boeken genomen uit de bibliotheek van Rambouillet, verschillende kaarten en 100.000 francs aan reisgeld. Dit was het, wat de regering toestond aan de man, die over Frankrijk had geregeerd met zoveel glorie en die aanzienlijke fortuinen had geschonken aan hen die hem omringden; de goede man die Fouché hem toestond deze bescheiden beloningen mee te nemen, had zelf van hem een inkomen van 200.000 livres ontvangen.</p>

265	<p>Ondanks de druk van de voorlopige regering op de Keizer door brieven en door mondelinge communicatie om Malmaison te verlaten, had de Keizer geen haast. Generaal Becker was bevolen om in Parijs te verschijnen voor de commissie, die hem opdroeg diezelfde avond nog incognito met de Keizer naar Rochefort te vertrekken. Op hetzelfde moment ontving hi een paspoort, dat de generaal autoriseerde naar die stad te gaan met zijn secretaris en zijn bediende. De secretaris bleek de Keizer te zijn!</p> <p>Deze belachelijke order had niet meer haast dan de voorgaande; het leidde er toe de Keizer aan generaal Becker opdroeg aan de regeringscommissie te zeggen dat hij het idee opgaf om naar Rochefort te gaan. Omdat de communicatie niet open was, vond hij dat zijn persoonlijke veiligheid niet genoeg gegarandeerd was; des te meer als hij eenmaal op die bestemming was, had hij zichzelf als gevangene te beschouwen, want zijn vertrek van het eiland Aix hing af van paspoorten voor Amerika, die ongetwijfeld geweigerd zouden worden. Daarom had de Keizer besloten de beslissing over hem te Malmaison af te wachten; hij zou wachten tot de hertog van Wellington aandrang op een regeling van zijn lot en de regering vrij was om dit bekend te maken. Daarom bleef hij te Malmaison, zeker ervan dat niets onwaardigs door de natie en haar regering tegen hem zou worden ondernomen.</p> <p>Sinds 25 juni waren er regelmatig berichten gepasseerd tussen de regering en generaal Becker te Malmaison. De vrienden van de Keizer kwamen in groten getale, maar op de 28^e traden er door het sluiten van de hekken en het oprichten van een barricade te Neuilly wat problemen om hem te bereiken. Hoe dan ook, op die zelfde dag zag ik mijn zwager en zuster weer, die me vertelden over de opwindung te Parijs; de mensen begrepen de kalmte van de Keizer niet bij het naderen van de vijand. Die middag zond Mme Pellapra een bericht naar mij via haar bediende, dat ze op me wachtte in een straat te Rueil en ik ging daar onmiddellijk heen. Ze vertelde me dat ze zeker wist dat de hertog van Otranto (Fouché) op dit moment aan het onderhandelen was met dhr. De Vitrolles, de agent van Louis XVIII en dat de prins van Eckmühl (Davout), terwijl de machten zich rond Parijs concentreerden, hun actie aan het stilleggen was.</p>
266	<p>Ze zei me de Keizer hierover te waarschuwen; de eerste van die twee ministers was een man, die de Keizer zou laten vallen als er voor hem voordeel inzat. Terwijl ik bij deze lady was, kwam een deel van de garde in Rueil naar buiten met hun wapens. Bezorgd om wat dat kon betekenen, verliet ik haar om naar Malmaison terug te keren, waar ik hoorde dat tijdens de nadering van de vijand generaal Becker orders had ontvangen de bruggen te vernielen te Chatou en Bezons en de militaire garde te handhaven op deze wegen. Hij was vast besloten de Keizer te verdedigen met de paar honderd man, die hij onder zich had, er aan toegevoegd generaals en militaire aides, die bij hem waren.</p> <p>Saint-Denis werd door de Keizer naar Versailles gestuurd om enkele geweren te halen, pistolen en een doos met twee prachtige pistolen; hij trof de wegen leeg aan, maar was er bezorgd over dat de Keizer zo rustig bleef in Malmaison, waar patrouilles hem zonder waarschuwing konden vinden. De heren de Bassano (Maret) en Lavalette, de hertog van Rovigo (Savary) en generaal Bertrand waren bij hem. Die avond, toen de Keizer zich in zijn appartementen terug trok, vertelde ik de Keizer, wat ik gehoord had over de stemming in Parijs en de wil haar te verdedigen mocht Zijne Majesteit verschijnen, maar dat tijdens zijn afwezigheid er totale traagheid zou zijn en dat de Bourbons geaccepteerd zouden worden. Mme Pellapra, die ik in Rueil had ontmoet, vroeg me hem te zeggen, dat de hertog van Otranto (Fouché) aan het onderhandelen was met dhr. De Vitrolles en dat er niet geluisterd werd naar de commissarissen, die naar het vijandelijke kamp waren gestuurd. De Keizer antwoordde: ‘Alles, wat ik het gezegd komt uit, La Fayette is een domme gans en die mensen, die de Franse geest niet kennen, ruïneren het land.’</p>

	<p>Gedurende de nacht van 28 op 29 juni kwamen de hertog Decrès en graaf Boulay de la Meurthe naar Malmaison. De Keizer lag al enkele uren inbed, toen ik zachtjes zijn kamer binnen kwam om hem te zeggen dat deze heren gearriveerd waren. Toen ze werden binnen gelaten, vertelden ze de Keizer dat het vijandelijke leger rond Parijs redenen gaf om te vrezen voor zijn persoonlijke veiligheid. De regering had besloten de paragraaf in de overeenkomst over het beschikbaar aan hem stellen van de fregatten nietig en vervallen te verklaren, verbood hem te vertrekken zonder een vrijgeleide. De belangen van de staat evenals die van hemzelf vroegen direct dat hij meteen vertrok; paspoorten waren meegebracht voor allen, die voorstelden mee te delen in de verbanning van de Keizer. Zijne Majesteit sprak een ogenblik met hen over de ellende, die hij over zijn moederland zag neerdalen, ontsloeg ze toen beide. Ze kregen zijn afscheidsgroet, verlieten in een toestand, die diep verdriet in hun harten achterliet.</p>
267	<p>Die dag was dhr. Corvisart naar Malmaison gekomen met een van zijn leerlingen, een jonge stagiair bracht hij mee om aan de Keizer voor te stellen. Dhr. Fourau de Beauregard, zijn dokter op Elba, had de bedoeling zich later bij de Keizer te voegen, maar werd gekozen tot afgevaardigde van zijn departement en moest zijn wettelijke verplichtingen uitvoeren en hij kon op dat moment het mandaat, dat hij van zijn medeburgers had kregen, niet op zij zetten. Deze jonge man, dhr. Maingault, was opgeroepen om hem te vervangen. Nadat hij was voorgesteld, zei de Keizer hem de orders op te volgen van de groot-maarschalk en hij bleef een vol half uur in de tuin wandelen met dhr. Corvisart. Toen hij deze verliet, ging de Keizer terug naar zijn kamers en liet mij roepen, zoals hij gewoonlijk deed. Hij overhandigde mij een kleine ampul van ongeveer 15 bij 5 lines (242), waarin een rode vloeistof zat en drong er bij mij op aan, die aan niemand te laten zien, er aan toevoegend: ‘Zie er op toe dat ik het bij de hand heb, door of het in mijn jasje vast te maken of op een andere deel van mijn kleding, zodat ik er altijd gemakkelijk bij kan.’</p> <p>Op hetzelfde moment kwam de hertog van Bassano (Maret) of de graaf de Lavalette de salon binnen. Ik bleef alleen met de ampul, die zonder twijfel een plotselinge dood bevatte; ik had erg droevige gedachten tot ’s avonds, toen ik de Keizer bij het naar bed gaan zag. Nadat ik hem verteld had, wat Mme Pellapra had gezegd, stond ik op het punt weg te gaan, toen hij me vroeg wat ik met de aan mij gegeven ampul had gedaan. Ik liet hem het einde van zijn linker bretel zien en onder die riem toonde ik hem een klein leren zakje, waar de ampul in zat, die er gemakkelijke in of uit kon, op zijn plaats werd gehouden door een oogje met een klein koordje er door. Hij onderzocht het, trok de ampul er uit en deed hem weer terug, keek toen naar mij en zei: ‘Dat is prima.’ Omdat hij zag hoe gespannen ik was, drukte hij zijn hand op mijn wang en zei me alles klaar te hebben voor zijn vertrek, als het de volgende dag zou plaatsvinden.</p> <p>242. Ongeveer 1 ¼ bij 1/3 inch - (Ed.)</p>
268	<p>Ten behoeve van een plotseling vertrek, maakte ik een overeenkomst met dhr. Colin, controleur van het geld van de huishouding van de Keizer, een man, die zowel eerlijk tegen als toegewijd aan de Keizer was; hij zou ervoor zorgen dat de twee rijtuigen, die het zilver en het zogenaamde ‘Headquaters’ porselein zou vervoeren, altijd klaar stonden met postpaarden en weg kon; hij overhandigde mij een inventarislijst van hun inhoud. Hij was niet gestopt bij de 12-delige set, zoals de hertog van Otranto (Fouché) genereus ten opzichte van zijn meester had gedaan; hij voegde al het zilver van de Keizer uit het Elysée, dat naar de Tuilerieën was gebracht, er aan toe. Dit verklaart hoe, na verkoop van een groot deel van het zilver op Sint-Helena, er nog zoveel overbleef na de dood van Zijne Majesteit.</p>

	<p>Op de ochtend van zijn vertrek sprak de Keizer met me en zei me die bedienden, die met hem mee gingen, er van te verzekeren dat voor hun bestaan gezorgd was. Ik nam de vrijheid hem te antwoorden, dat zij allen het als een geluk beschouwden in staat te zijn hun devotie aan te bieden. Er werd aan een ieder door de groot-maarschalk een toelage gegeven voor de reiskosten. Op Sint-Helena hoorde ik dat Fredinand, de kok op Elba, niet met de Keizer mee ging en dat koning Joseph meteen zijn eigen kok ter beschikking had gesteld. De Keizer plaatste om zijn middel de diamanten halsketting, die koningin Hortense gesmeekt hem aan te nemen, omdat het van nut kon zijn voor hem in dit hoogst ongelukkige moment. Nadat vastgesteld was welke wegen de rijtuigen zouden nemen naar Rochefort, had de Keizer 1800 francs aan generaal Montholon en 1500 aan generaal Gourgaud gegeven voor de postpaardenkosten tussen Parijs en die stad. Een paar sommen van 10.000 francs werden verdeeld onder de mensen, die hij niet kon meenemen en die in serieuze financiële problemen kwamen, zoals dhr. Poggi en anderen. De generaals Chartran en Piré kwamen vragen naar de middelen, waarmee er ontsnapt zou kunnen worden in geval van achtervolging, waarmee zij bedreigd werden. Er was ergernis in hun stemmen. De Keizer was hiervoor gewaarschuwd, hij zag het en zei dat dat het slechts eerlijk was, dat mensen, die zichzelf hadden opgeofferd voor hem, met hem mee zouden gaan; hij had hen elk 10.000 francs gegeven voor hun onmiddellijke noden en betreunde, dat hij dat niet voor allen kon doen, die zouden gaan lijden vanwege hem.</p>
269	<p>Sinds de terugkeer van Waterloo hadden de mensen rondom de Keizer hem geadviseerd naar Engeland te gaan. De Keizer, die zei dat zijn politieke loopbaan ten einde was, had de voorkeur voor de Verenigde Staten en naar die bestemming wilde hij gaan. In de ochtend werden uitroepen van Vive l'Empereur! Weg met de Bourbons! Weg met de verraders! Langs de weg gehoord. Het was een divisie, die terugkeerde van de Vendée, die, wetende dat de Keizer nog steeds in Malmaison was, was gestopt recht voor het park en weigerde nog een stap te doen zonder dat de Keizer hen meenam. De kreet van Vive l'Empereur!, zo vaak het zekere teken van overwinning, weerklonk in de zielen van deze strijders, die de Keizer hun liefde voor de strijd aanboden. De Keizer stond zichzelf ook toe door het enthousiasme gegrepen te worden, want na met de bevelhebbende generaal van deze divisie gesproken te hebben, riep hij generaal Becker en zei hem dat hij zijn vertrek een paar uur uitstelde, genoeg tijd om de regering zijn voorstel over te brengen om het commando over het leger te nemen uit naam van Napoleon II en voor hen een plan op te stellen, dat elke kans tot succes bood in het teruggrijpen van de vijand tot achter de grenzen in een paar dagen. Generaal Becker gaf een bewijs van zijn toewijding door een missie te ondernemen, die hem kritiek kon bezorgen van de regering, maar hij zag een kans voor redding van het land in de plannen, die de Keizer voorstelde en hij vertrok. Hij had vele moeilijkheden de commissie te bereiken vanwege de hindernissen onderweg. De hertog van Bassano (Maret), die gekomen was om samen te werken met de Keizer, verliet hem kort na het vertrek van de generaal om aan de terugkeer van de Keizer te werken, als zijn aanbod werd geaccepteerd.</p> <p>Dat was niet het geval. Het voorstel werd met vrees ontvangen; ze hadden gedacht dat de Keizer ver weg van Parijs was en dat het aanbod, dat hij deed, geheel de onderhandelingen teniet zou doen, zo moeizaam uitgewerkt met de royalistische agenten en ook met de leden van de commissie, die nu alleen door hem geleid zouden worden. Er werd eerst een antwoord gemaakt door de hertog van Otranto (Fouché), dat zijn aanbod onacceptabel was; toen bekritiseerden ze de generaal in bittere termen vanwege het ondernemen van deze missie, terwijl hij geacht werd op weg te zijn naar Rochefort; hij moest dringend meteen gaan, want de Keizer was niet langer veilig in de nabijheid van Parijs.</p>

270	<p>Toen de generaal antwoordde dat hij een regeringsbeslissing over de resultaten van zijn missie moest brengen, schreef de hertog van Otranto onmiddellijk het volgende briefje naar de hertog van Bassano (Maret), van wie hij dacht dat deze nog steeds op Malmaison was:</p> <p style="text-align: center;"><i>Omdat de voorlopige regering het voorstel, dat generaal Becker heeft neergelegd namens Zijne Majesteit, vanwege redenen, die u zelf zult begrijpen, bid ik u de invloed te gebruiken, die u altijd op hem heeft gehad, hem te adviseren zonder vertraging te vertrekken, want de Pruisen marcheren op Versailles, ect.</i></p> <p style="text-align: center;"><i>Getekend: hertog van Otranto</i></p> <p>Terwijl generaal Becker in Parijs was, was graaf de Lavalette, de meest betrouwbare vriend van de Keizer, op Malmaison aangekomen en hij gaf Zijne Majesteit een verslag over de staat van gedachten in de hoofdstad. Allen wachtten angstig op het moment dat de Keizer om zijn paarden zou vragen om in het zadel te gaan zitten aan het hoofd van het leger, terwijl generaal Becker terug keerde en een einde maakte aan ons gevoel van gelukkig-zijn: de voorlopige regering had het aanbod van de Keizer geweigerd. Zijne Majesteit las het briefje gericht aan de hertog van Bassano (Maret), toen, zonder enige emotie te tonen, gaf hij bevel tot zijn vertrek. Toen hij in zijn kamers terug was, vergezeld door de groot-maarschalk, zei hij: ‘Die mensen vernietigen Frankrijk.’ Hij deed zijn uniform van jager uit, kreeg een bruine jas met een blauwe broek en rijlaarzen en zette een ronde breedgerande hoed op zijn hoofd. De Keizer sprak tijdens het kleden met de kalmte van een serene ziel, dat hij had gewenst tot het bittere eind het belang van het land te verdedigen. Hij ging naar de salon, waar hij koningin Hortense aantrof, wiens tranen hem raakten en die vol van devotie en vriendelijkheid bewees te zijn. Hij ging met haar de tuin in, maar wilde niet dat ze verder ging. Hij omarmde de prinses voor de laatste keer evenals Mmes de Vicenza (Caulincourt), Caffarelli en Walewska, gaf zijn paard aan zijn stalmeester Baron de Montaran en liep weg van zijn vrienden, die allen in tranen uitbarsten, toen hij het hek van het kleine park naderde.</p>
271	<p>Een koets geschikt voor vier paarden, die was geregeld door Amodru, een stalknecht, die dienst deed als voorrijder, had daar ongeveer een uur gewacht. De Keizer klom er in, gevolgd door generaal Becker, de groot-maarschalk en de hertog van Rovigo (Savary), die hem vergezelden, allen waren in burger gekleed. Saint-Denis, die op de bok reed, had wat proviand ingepakt en net zoveel paren pistolen als er passagiers waren, hij hield er twee paar voor zichzelf. Ik had 20.000 francs in goud in een kleine koffer gedaan, die gebruikt kon worden als dat onderweg nodig was. Malmaison via deze dwarsweg verlatend, kwam de Keizer bij Rambouillet. Ondanks al de voorzorgsmaatregelen kon Zijne Majesteit niet ontsnappen aan de ogen van alle goede mensen, die naast zijn koets liepen en schreeuwden Vive l’Empereur! Het was nu 05.30u. in de ochtend van 29 juni 1815. Paarden werden aangekoppeld en de voorraadwagens werden geladen met zilver en linnengoed, dat behoorde aan de Keizer. Omdat ik wist dat de bagage zou vertrekken zodra de koets van Zijne Majesteit vertrokken was, had ik met grote haast alle bezittingen van de Keizer verzameld, die in mijn rijtuig geplaatst en ik klom er in, nadat ik zag dat de voorraadwagens onderweg waren. Ik schudde de handen van een paar mensen, die aanwezig waren en die me met tranen in hun ogen en pijn in hun hart omhelsden. Er waren twee konvoien: de ene met drie rijtuigen, de coupé van de Keizer, waarin generaal Gourgaud mee reed, het mijne en een bagagewagen, alle richting Rambouillet; het andere konvoi, dat de keizerlijke wapens droeg onder leiding van graaf Montholon, vervoerde Mme de Montholon en haar zoon, graaf de Las Cases en zijn zoon en de rest</p>

	<p>van het gezelschap, richting Angoulême en dan naar Rochefort. Gravin Bertrand en haar kinderen kwamen apart via een andere weg. Allen zouden tezamen komen in Rochefort.</p> <p>Generaal Gourgaud leidde het konvooi en wij volgden. Ondanks de opgeproptheid in mijn rijtuig maakte ik plaats voor dhr. Maingault, de dokter van de Keizer en voor Totin, de hoofdbutler. Om niet teveel geld in goud bij me te hebben, gaf ik een deel aan generaal Gourgaud, die het bij zich hield en het me later terug gaf. Op elk van de beide buiten zitplaatsen van onze twee rijtuigen was een lakei en een kledingjongen. Deze verschillende routes waren bevolen, opdat wij niet een tekort aan paarden zouden hebben.</p>
272	<p>Op de heuvel voor aankomst in Gressey merkte de Keizer Amodru op, zijn stalknecht, naast zijn koets; hem werd opgedragen paarden te bestellen langs de weg, die de Keizer volgde. Over zijn burgerlijke kleding droeg deze een jachtmes en de riem van het huishoudelijk personeel. De Keizer had hem via Saint-Denis laten weten dat mes te verwijderen, dat slechts dienden kon om hem te herkennen; dit hoorde niet bij burgerkleding. Amodru gehoorzaamde, maar met tegenzin; hij ging verder om paarden voor te bereiden in Coignères, waar de Keizer ze wilde verwisselen, maar in werkelijkheid nam hij de weg naar Versailles en verdween. Toen de Keizer bij dat posthuis aankwam, was de hij onaangenaam verrast de paarden niet klaar aan te treffen. Hij vroeg Saint-Denis waar Amodru kon zijn, want de postmeester had niemand gezien; er werd gedacht dat hij de verkeerde weg had genomen en aangetroffen zou worden op Rambouillet, maar hij verscheen er nooit. Deze man, wiens gedrag altijd perfect was geweest, die de Keizer naar Elba was gevolgd en ook gedurende al zijn campagnes, had zijn meester zonder reden vertalen. Santini, die in dit konvooi was, nam een paard en diende als voorrijder van Rambouillet naar Rochefort.</p> <p>De postiljon, die de Keizer naar Coignères bracht, had wel door dat de Keizer in die koets zat, maar zei niets tegen de anderen. Ze werden slechts met het gewone tarief betaald om onderweg geen aandacht te trekken. Onderweg, op enige afstand van Rambouillet, kwam Zijne Majesteit een Poolse cavalerie eenheid tegen, die uniformen droeg van het Vistula legioen op weg naar Versailles. Hoewel de orders van de voorlopige regering waren, dat de Keizer in geen enkel stadje zou stoppen, wenste hij dat toch bij aankomst van de hoofdpoort van Rambouillet. Saint-Denis liet het hek van het park openen en de Keizer ging verder naar het kasteel, waar hij ontvangen werd door dhr. Hébert, een van zijn voormalige lijfknechten in Egypte, die hem gevraagd had naar deze post als conciërge. Hij haastte zich om alles voor de Keizer in orde te maken. Saint-Denis, aan wie ik de details van deze reis dank, vertelde me dat toen het avondeten opgediend werd, de Keizer zat, maar niets zei. Na 15 minuten stond de Keizer van de tafel op en ging terug naar zijn kamer, gevolgd door de groot-maarschalk, die een half uur later terug kwam en zei dat de Keizer zich niet goed voelde en naar bed was gegaan en tot de volgende dag zou wachten om zijn reis te vervolgen. De Keizer had Rambouillet bereikt om 20.00u.</p>
273	<p>Het konvooi, dat door generaal Gourgaud werd geleid, arriveerde veel later. De Keizer lag in bed; tijdens de nacht vroeg hij om wat thee, die een beetje zweet opwekte. Zijn opwindende zakte, hij begon te slapen en de volgende dag was zijn geringe ziekte verdwenen. De groot-maarschalk, de hertog van Rovigo (Savary) en de generaals Becker en Gourgaud namen de kamer naast hem en brachten daar de nacht door. In zulke omstandigheden vraagt de maag om weinig voedsel; het verdriet, getoond door dhr. Hébert, de waardige bediende van de Keizer, was zo groot en diep, dat Saint-Denis en ik probeerden hem rustig te krijgen en niet aan eten te denken. Ik at een beetje en bracht een deel van de nacht door met denken over de bestemming, die ons naar een jachtkasteel bracht, waar ik de Keizer zo krachtig had gezien, op een troon, die hij nu verliet, niet wetend in welk land van verbanning hij terecht zou komen – want op dit moment was</p>

Sint-Helena, dat op Elba genoemd was, ver van mijn gedachten.

De volgende dag, 30 juni 1815, vertelde ik de Keizer over mijn angst van hem gescheiden te worden, toen ik geen paarden klaarstaand zag langs de weg en over mijn verrassing dat Amodru was verdwenen. Ik zei hem, dat ik net het rijtuig wilde instappen, toen zijn secretaris, dhr. Rathery, me verteld had, dat de gezondheid van zijn echtgenote zo slecht was, dat hij haar niet alleen kon laten; hij vroeg me Zijne Majesteit te verzekeren dat de 3000 francs pensioen, die de Keizer had voorgesteld hem te geven als hij hem zou vergezellen niet zou worden opgenomen noch door zijn vrouw noch door hemzelf. Niettegenstaande zei de Keizer tegen de groot-maarschalk dat pensioen in te trekken, dat betaald zou worden door dhr. Lafitte; Hij zei me ook graaf Bertrand te helpen om wat goede boeken te kiezen uit de bibliotheek van zijn residentie, evenals een selectie kaarten en dit alles naar Rochefort te sturen, Hij stuurde een brief naar de meubeladministrateur om een vrachtrijtuig naar Rochefort te sturen en een andere naar zijn bibliothecaris, dhr. Barbier (243) om hem 2000 boeken van de bibliotheek van Trianon te sturen, evenals het grote werk uit Egypte.

243. Antoine-Alexandre Barbier (1765-1825), een erudiete bibliothecaris. Hij was afwisselend bibliothecaris bij het Directoire, de Staatsraad en hoofdzakelijk voor Napoleon zelf. De Keizer, die hem hoog inschatte, gaf hem de opdracht een draagbare bibliotheek te creëren en een historische bibliotheek in 3000 banden, huisprojecten voor hem.

274

Dezelfde nacht kwamen kolonel Bellini en zijn echtgenote aan in Rambouillet: beiden waren op Elba geweest; zij stelden voor hem te volgen naar de Verenigde Staten. Mme Bellini was als man gekleed. Hoewel erg dankbaar voor dit bewijs van afhankelijkheid leek de Keizer hierdoor verstoord en hij zei tegen de groot-maarschalk dat zijn gevolg al erg groot was en dat zij aangemoedigd moesten worden naar Parijs terug te gaan. Ik zei de Keizer dat ze geen geld hadden en onmogelijk zonder zijn hulp naar Parijs konden terug keren. De Keizer had me 3000 francs gegeven voor hun directe behoeften. Ik zag Mme Bellini, die wanhopig was. Ze herinnerde me aan de vriendelijkheid van de Keizer op Elba en kon de weigering eerst niet begrijpen; ze werd echter rustiger en zei dat ze voorbereidingen zou maken om naar de Verenigde Staten te gaan.

Voordat hij in zijn koets stapte, had de Keizer dhr. Hébert laten binnen komen, zei enkele troostende woorden tegen hem en beloofde hem niet te vergeten. Dit was geen loze belofte: op zijn sterfbed zette de Keizer hem in zijn testament voor 50.000 francs en hij liet 10.000 francs in goud aan hem geven, waarbij hij vooruit zag, dat deze niet lang in de functie van conciërge, die hij hem gegeven had, zou blijven. 's Ochtends had de Keizer me gezegd dat Santini de paarden op de weg van Rambouillet naar Rochefort klaar moest hebben staan.

Om 11.00u. verliet de Keizer deze residentie. De bevolking was die ochtend naar het kasteel gerend om hem te zien; toen de koets optrok, riepen ze Vive l'Empereur! Zijne Majesteit reed door het park om op de weg naar Chartres te komen. De volgende dag, 1 juli, was hij in Tours, waar hij slechts even stopte. Een van zijn vroegere kamerheren, dhr. De Miremont, waarnaar de hertog van Rovigo (Savary) had gevraagd, kwam onmiddellijk om de Keizer uit te nodigen uit te rusten in de prefecture; deze verzekerde hem dat hij niets van de bevolking te vrezen had, die vol van dankbaarheid was voor alles, wat hij voor deze regio had gedaan. De Keizer dankte hem en vervolgde zijn reis tot aan Poitiers, waar hij stopte om te dineren in het Hôtel de la Poste, net buiten de stad. Tot zover was er niets gebeurd om de veiligheid van de reizigers te verstoren, behalve een plek tussen Saint-Armand en Tours, waar verscheidene galopperende paarden werden gehoord.

275	<p>Het was nacht, erg donker en je kon niets zien; het was pas, toen de berijders dicht bij elkaar reden, dat Saint-Denis twee gendarmes herkende en zo de hertog van Rovigo op de hoogte stelde. Ze vroegen Saint-Denis, die op de bok zat, wie er in die koets zat; hij antwoordde dat het gewone officieren waren op weg naar Niort. Beide gendarmes kwamen dicht bij de koets, zetten hun hoed af en informeerden de hertog van Rovigo, die hen vroeg wat ze wilden, dat er een paar dieven in de omgeving waren en dat zij opdracht hadden gekregen de reizigers hierover in te lichten. Zij boden hun diensten aan, die niet werden aangenomen en gingen weg, hen een goede reis wensend. Na een paar uur vanwege de drukkende warmte gerust te hebben en zich verfrist te hebben van het vervelende stof, verliet de Keizer het Hôtel de la Poste omstreeks 16.00u. Toen hij aankwam in Saint-Maixent, werd de lokale bevolking opgewonden een koets te zien, getrokken door vier paarden, die voor het posthuis stopte. Ze waren hongerig naar nieuws, hoopten dat ze wat hoorden van reizigers, die uit Parijs kwamen en de menigte groeide aan, zoals in zulke gevallen gebeurt. Er werd naar de paspoorten gevraagd en die kwamen niet terug; generaal Becker merkte een gendarmerie officier op, die door de menigte naar hem toe probeerde te komen. De officier herkende spoedig generaal Becker, onder wie hij had gediend; belast met de wens, die uitgesproken was, ging hij naar het stadhuis en kwam spoedig terug met niet alleen de paspoorten, maar ook met een veiligheidsescorte, gegeven door de gemeente. De menigte wilde geen kwaad doen, zei Saint-Denis tegen mij, maar hun nieuwsgierigheid de reizigers te zien leek op onbescheidenheid; het kon heel wel gebeuren, dat ondanks de vermomming van de Keizer, iemand in de menigte hem herkende en dan zou hij het object van een ovatie worden, hetgeen hij niet wilde. Zodra de paspoorten terug waren, verlieten de paarden in galop Niort, dwars door de menigte, die aan de kant ging om hen te laten passeren. Op de route was een tamelijk lange heuvel op te gaan; de Keizer stapte uit, evenals zijn metgezellen en zij liepen een stuk achter de koets aan. Saint-Denis liep erbij, toen er een boer uit de buurt naast hem kwam, die langs dezelfde weg reisde en de Keizer van dichtbij had bekeken. Hij vroeg Saint-Denis wie de reizigers waren; Deze antwoordde: 'Het zijn generaals, die naar Niort gaan.' Toen ze verder liepen, vroeg de boer hem naar nieuws uit Parijs, met angstige nieuwsgierigheid over het lot van de Keizer.</p>
276	<p>Deze man had gediend tijdens het Consulaat en het Empire; gewond in vroegere campagnes, hij was naar huis terug gekeerd en verzorgde nu zijn velden. Hij vertelde Saint-Denis zijn vreugde te zien dat de driekleur weer waaide vanaf de kerktoren in zijn dorp en zijn teleurstelling misschien weer de witte vlag te zien, er bij opmerkend dat zekere partijen 'de blauwen' haatten. Zo pratend bereikten ze de top van de heuvel; de koets stopte en dat deed de boer ook, hoed in de hand. Hij groette de reizigers, die weer in hun koets stapten en zij beantwoordden zijn groet, reden zo snel weg als hun paarden konden. Om 20.00u. arriveerde de Keizer, erg moe, in Niort en hij gaf te kennen hier te willen rusten: de koets werd naar de herberg 'Boule d'Ort' gebracht. Tot nu toe was de Keizer langs de weg niet herkend. Op 2 juli arriveerde hij in Niort, waar zijn broer Joseph zich bij hem voegde.</p> <p>De meest mooie kamer in dat bescheiden hotel was gelegen boven de keuken: een eenvoudige houten wand scheidde de twee kamers, waar door heen men alles kon horen, wat er werd gezegd. Het avondeten was middeleeuws en het bed voor de Keizer beslist oncomfortabel, ondanks alles wat Saint-Denis deed om dit acceptabel te maken. Niemand in dit hotel kende de belangrijkheid van de reizigers. Na het avondeten ging de Keizer naar bed en zei Saint-Denis een nachtlichtje op de schoonsteenmantel te zetten, iets dat tegen zijn gewoonte in was. Zoals gewoonlijk sliep Saint-Denis dwars voor de deur, zodat hij meteen wakker was als de Keizer hem riep. Het lawaai uit de keuken beneden de slaapkamer van de Keizer verhinderde hem te slapen. Om 03.00u. klopte er iemand op de</p>

	<p>deur van de kamer, waarin Saint-Denis sliep: hij deed open en vroeg wat men wilde. Het waren twee gendarme officieren, die wilden spreken met de hertog van Rovigo (Savary) en generaal Becker: hij wees naar de kamers van de beide heren. De Keizer, die niet kon slapen, vroeg Saint-Denis wat er aan de hand was en hij zei het. Spoedig daarna kwamen onze koetsen, die aan de poorten van Niort waren opgehouden vanwege paspoortencontrole, aan bij de 'Boule 'Or' en maakten het hele hotel wakker. De Keizer riep onmiddellijk om generaal Gourgaud en vroeg hem hoe hij zoveel later konden zijn dan hij. De generaal zei hem, dat onze koetsen, die waren gestopt in Saint-Maixent, in beslag waren genomen bij een herberg totdat onze paspoorten waren onderzocht; pas toen realiseerde hij zich dat er niets over hen was ingevuld.</p>
277	<p>Hij haastte zich ze alle in te vullen, voordat er iemand naar kwam vragen en dit officiële onderzoek had twee uren verspild en doorgebracht met een tamelijk armzalig ontbijt. De Keizer vernam hoe kolonel Burgeois van de gendarmerie, toen hij generaal Gorugaud herkende, zich gehaast had samen met generaal Saulnier zijn diensten aan de Keizer aan te bieden.</p> <p>De prefect, dhr. Busche, op de hoogte gesteld van de aanwezigheid van de Keizer in de stad, kwam onmiddellijk om het gebouw van de prefecture aan de Keizer beschikbaar te stellen, evenals zijn rijtuig, aangespannen in de hof van de herberg, om hem daarheen te brengen. Spoedig had zich het nieuws van zijn aanwezigheid zich over de stad verspreid; het 2^e hussards steeg te paard; overall ontstond opwinding, daardoor veranderde het besluit van de Keizer, zoals hij gepland had, die ochtend te vertrekken en het leidde hem tot het aanvaarden van de gastvrijheid van de prefect om in zijn huis uit te rusten, want hij niet had kunnen doen in de 'Boule d'Or'. Zodra hij aankwam bij de prefecture, ging de Keizer naar bed, maar terwijl hij sliep, werd de bevolking wakker en deelde in het geluk twee garnizoenen in die stad te hebben. Er werd over niets anders gesproken dan de Keizer te smeken zich bij het leger van de Loire te voegen, nu gecommandeerd door de generaals Lamarque, Clauzel en Brayer, samen met een divisie van de Jonge Garde. Omdat mijn koets een aanzienlijke som gelds bevatte, wilde ik die niet verlaten in de hof van de herberg: ik had om paarden gevraagd om het naar de prefecture te rijden. Ik wandelde wat terwijl ik wachtte, toen generaal Lallemand aankwam om zich bij de Keizer te voegen. Verbaasd omdat ik hem alleen zag, vroeg ik hoe het kon dat generaal de La Bédoyère niet bij hem was; hij antwoordde, dat toegevend aan familiedruk, hij in Parijs was gebleven, vertrouwend op de voorwaarden van de overgave en alles wat hij (Lallemands, rkv) tegen hem had gezegd, kon hem niet van gedachten doen veranderen. Lallemand ging zich bij de Keizer voegen bij de prefecture. Een 48-urig oponthoud in deze stad liet toe dat koning Joseph zich daar bij Zijne Majesteit voegen, evenals graaf Bertrand. De aankomst van zoveel belangrijke mensen in de stad Niort had de bevolking in beweging gebracht en de toejuichingen, elke keer als de Keizer verscheen, gaven hem een welverdiend gevoel van trots en sprak sterk voor zijn regering in dat departement.</p> <p>Alle stafkoetsen waren in de hof van de herberg gebleven en die van de Keizer en de mijne werden naar de prefecture gebracht. Ik wachtte tot de Keizer wakker was voordat ik naar binnen ging, toen hij me riep.</p>
278	<p>Generaal Lallemand, die net uit Parijs kwam, gaf hem nieuws uit die stad, dat de verbeelding in gang zette en koning Joseph, die die dag later kwam, voegde er nieuws aan toe. Generaal Clauzel (244), voegde zich zonder aarzeling bij elk plan, dat een mars op Parijs inhield. Generaal Brayer had een bewijs van toewijding gegeven van Lyon naar Parijs tijdens de terugkeer van Elba, dus kon op zijn medewerking worden gerekend; generaal Lamarque (245) toonde weinig enthousiasme, dat wel veranderd was, als de Keizer zijn geest wat sterker had laten zijn. Hij was nu onderhevig aan de invloed om hem heen en liet anderen deze generaals benaderen.</p>

Die avond was er een diner in de prefecture, waarvoor de burgerlijke en militaire autoriteiten van de stad waren uitgenodigd; er werd muziek van verschillende regimenten gehoord en een grote menigte zong patriottische liederen ter ere van de Keizer; 's avonds was de stad verlicht. Die avond werd generaal Gourgaud naar Rochefort gestuurd om te informeren of het mogelijk was, als men de Gironde verliet, de Britse kruisers te vermijden door te gaan via de Maumasson doorgang (in de Gironde, rkv) op een klein schip en zich op zee te voegen bij een Amerikaans vaartuig, van wiens kapitein de hulp verzekerd was door koning Joseph.

Toen de Keizer die avond thuis kwam, vertelde hij me dat hij dacht mij te sturen naar Rochefort om hem daar op te wachten, maar dat ik hem dan pas de volgende dag zou verlaten. De avond in de prefecture had tot 23.00u. geduurd; toen hij zich terug trok, zei de Keizer dat ik om 03.00u. bij hem moest komen, om om 04.00u. in de koetsen te zijn.

244. Bertrand, graaf Clauzel (1772-1842) diende schitterend tijdens het Empire, maar in juli 1815 werd hij uit zijn rang gezet. Bij verstek ter dood veroordeeld wist hij te ontsnappen naar Amerika. De verovering van Algerije na 1830 gaf hem opnieuw de kans zichzelf te onderscheiden. Maarschalk van Frankrijk en algemeen gouverneur van Algerije, de desastreuze campagne van 1836 tegen Constantinopel brachten hem in een staat van ongenade.

245. Generaal Maximilien Lamarque (1770-1832) is minder bekend door zijn briljante militaire aanvallen dan vanwege zijn politiek rol. Tijdens de Honderd Dagen slaagde hij in de moeilijke taak de vrede te brengen in de departementen in het westen, waar een nieuwe royalistische beweging aan het ontstaan was. Afgevaardigde van Landes, genoot hij een grote reputatie als liberaal gekozene. Generaal Lamarque's begrafenis in 1832 diende als voorspel voor de gewelddadige opstand in het klooster van Saint-Merry. (Nb. Deze begrafenis wordt ook genoemd in het boek Les Misérables van Victor Hugo, rkv.)

279

Om voordeel te halen uit de stop in Niort van de Keizer, schreef generaal Becker het volgende rapport aan de regering:

In lijn met de opdracht haast te maken met mijn rapport aan de voorlopige regering breng ik haar op de hoogte via een speciale koerier, dat de Keizer is aangekomen in Niort, vermoeid en erg bezorgd over het lot van Frankrijk.

Zonder herkend te zijn geweest was de Keizer hevig getroffen door de bezorgdheid, waarmee de mensen naar hem vroegen langs de route en de uitingen van belangstelling, die hem verscheidene keren ten deel vielen. Daardoor zei hij verschillende keren: 'De regering kent niet de stemming in Frankrijk, het was te gevaarlijk mij in Parijs te laten en had zij mijn voorstel aangenomen, zouden de zaken anders zijn geworden: Ik zou nog steeds in naam van de natie een grote invloed kunnen uitoefenen op politieke zaken door de onderhandelingen van de regering te steunen met een leger, waarbij mijn naam als verzamelpunt zou gelden.'

Toen hij in Niort aan kwam, werd de Keizer door de maritieme prefect van Niort er van op de hoogte gebracht, dat door de verdubbeling van zijn volgers en hun rijtuigen vanaf 29 juni en het Britse squadron het onmogelijk acht weg te gaan per boot. De Keizer liet generaal Becker de volgende brief aan deze prefect schrijven:

Onder deze voorwaarden wenst de Keizer dat de minister van Oorlog de kapitein van het fregat, waarop hij aan boord zal gaan, zal toestaan, dat de commandant van het Britse squadron, indien buitengewone omstandigheden dit noodzakelijk maken, zoveel mogelijk instaat voor de persoonlijke veiligheid van de Keizer evenals voor het voor Frankrijk besparen van de pijn en de schande hem te zien beroofd worden van zijn laatste schuilplaats en overlevering in de handen van de vijand.

Onder deze moeilijke omstandigheden, wachten wij angstig nieuws uit Parijs af. We hopen dat de hoofdstad zichzelf verdedigt en dat de vijand u tijd zal geven om de

	<p><i>uitkomsten van de onderhandelingen, ondernomen door uw ambassadeurs, te zien en het leger te versterken om Parijs te beschermen (deze zin en de laatste waren gedicteerd door de Keizer). Als in deze situatie de Britse kruisers de fregatten verhinderen om te vertrekken, kunt u op de Keizer rekenen om als generaal te dienen, omdat zijn enige belang is om van nut te zijn voor het moederland.</i></p> <p style="text-align: center;"><i>Getekend: Luitenant-generaal graaf Becker</i></p>
280	<p>Op de 3^e juli om 16.00u. dankte de Keizer de prefect van Niort voor zijn hartelijke en open ontvangst en klom in zijn koets, vergezeld door een escorte van een afdeling van de 2^e hussards, gecommandeerd door een officier naast zijn portier. Zijne Majesteit, niet in staat om te ontsnappen aan de gretigheid van de bevolking, die zich liet horen met de kreten Vive l'Empereur!, wenste een paar mijlen uit de stad dat het escorte niet verder met hem meeging; hij bedankte de officier en het escorte en liet iedere man een gouden napoleon geven. Vroeg in de middag van diezelfde dag arriveerde de Keizer bij het gebouw van de subprefecture in Rochefort; de rijtuigen onder leiding van graaf de Montholon kwamen 's nachts aan, en op de volgende dag, 4 juli, was het gehele gezelschap weer compleet. Op de 5^e arriveerde koning Joseph ook.</p> <p>Hoewel de Keizer in deze stad in burgerlijke kleding bleef, was de bevolking spoedig op de hoogte van zijn komst en de meest enthousiaste demonstraties gaven bewijs van de aanhankelijkheid van het volk aan hem. De bevolking, die zich onder zijn raam had verzameld, wachtte op hem om aan hem te uiten met de nationale kreet van die dag, Vive l'Empereur! hun gevoelens van liefde en verdriet. Hij liet zich verscheidene keren op het balkon van zijn kamers zien en elke keer werd hij door de menigte met hetzelfde enthousiasme verwelkomd. Hij bleef afstand houden tot zijn personeel of zijn volgelingen, die hem niet meer zagen dan toen hij in de Tuilerieën was. Zij, die dicht bij hem stonden, waren de groot-maarschalk, de hertog van Rovigo (Savary) en generaal Gourgaud. De Keizer was rustig en verscheen onaangedaan over wat er aan de hand was.</p> <p>In deze stad had de hertog van Rovigo geregeld om te onderhandelen over de 100.000 francs waarde van de papieren, die hij had op rekening van de Keizer en hij ruilde ze voor goud. Ik had twaalf riemen van dierenhuiden laten maken om daar verdeeld in te stoppen de 100.000 ecu's (246) in goud, dat de schat was, die zo gemakkelijker te transporteren viel door twaalf leden van zijn gevolg.</p> <p>Zijne Majesteit vernam in Rochefort dat de voorlopige regering geweigerd had hem het meubilair te geven, waarom hij gevraagd had en dat zijn bibliothecaris, dhr. Barbier, niet in staat was geweest zijn Trianon bibliotheek naar hem op te sturen. Afgevaardigden van steden en van het leger kwamen om ervoor te pleiten, dat de Keizer hen niet zou verlaten.</p> <p>246. De ecu was een zilveren munt, waard 5 francs; dus 100.000 ecu's zijn 500.000 francs.</p>
281	<p>De Keizer antwoordde dat het te laat was; zijn raad, mening en diensten waren veracht en afgewezen, de vijand was in Parijs en dat betekende de verschrikkingen van een burgeroorlog toe te voegen aan een buitenlandse bezetting. Hij zou zeker, met het garnizoen van Aix samen met de troepen in Rochefort, de uitnodigingen van graaf Clauzel en Lamarque beantwoorden. Maar het zou geen zin hebben voor het moederland; deze beslissing zou alleen kunnen dienen om de toekomstige voorwaarden voor hemzelf te benadrukken, maar zijn vaderlandsliefde was te groot om bezorgd te zijn over zijn eigen persoon, als zoveel kwaad over Frankrijk zou komen. De Keizer vroeg de groot-maarschalk de namen van de legerofficieren te verzamelen, die van deze deputatie deel</p>

	<p>uit maakten en van diegenen, van de stadsdeputaties, die eveneens tegenover hem hun spijt en devotie kwamen aanbieden.</p> <p>De telegraaf tussen Rochefort en Parijs was constant bezig gedurende de vijf dagen, die de Keizer in deze stad was. Er werd druk op hem uitgeoefend om sloop te gaan. De marine was niet achter gebleven bij het leger om haar diensten aan te bieden om Zijne Majesteit te helpen om het surveilleren van de Britse kruisers te ontwijken. Kapitein Bodet bood zijn hulp aan en kapitein Besson, die een Deens schip commandeerde, stelde zichzelf ter beschikking aan de Keizer, beloofde hem naar de Verenigde Staten te brengen en hem te verbergen om daarmee aan al het zoeken van de kruisers te ontsnappen: maar zich verstoppen op een vaartuig was, als men ontdekt werd, niet een methode, die hij waardig vond.</p> <p>Op de 9^e juli verliet hij het schip om de fortificaties van het eiland Aix te bezoeken, waar hij met veel enthousiasme werd begroet door de bevolking en het garnizoen. Hij keerde aan boord terug voor de lunch. Op de 10^e en de 11^e juli verliet de Keizer het fregat niet; hij stuurde de hertog van Rovigo (Savary) en graaf de Las Cases weg om uit de zoeken of het vrijgeleide, beloofd door de voorlopige regering, was aangekomen, zodat hij naar de Verenigde Staten kon gaan. Deze heren verzekerden dat dit niet was aangekomen en dat het fregat zou worden aangevallen als ze probeerden weg te zeilen.</p>
282	<p>Ze vertelden de Keizer dat als hij naar Engeland wilde, de kapitein van de Bellorophon had verzekerd, dat hij daar welkom zou zijn. Na deze bijeenkomst kwam het Britse vaartuig dicht bij ons en wierp het anker uit voor de Baskische kade. De vrijgeleiden waren niet gekomen en het was duidelijk, dat zij wilden dat Zijne Majesteit zijn eigen weg ging.</p> <p>De trekpaarden waren net in Rochefort aangekomen, geleid door Chauvin, hoofd van de huishoudstaf, tegelijk met een groot aantal mannelijk personeel. Hij kwam aan boord om orders te halen van de groot-maarschalk en het geld te vragen dat nodig was om de stalknechten te betalen en de kosten te bepalen, die tijdens de reis gemaakt waren. De middelen om zo'n groot aantal materialen te vervoeren, ontbraken, de Keizer had gebrek aan geld en Chauvin werd gezegd het te verkopen en van de opbrengsten de gelden te nemen, die nodig waren om de mannen te betalen.</p> <p>Op de 12^e juli verliet de Keizer de Saale en verbleef hij op het eiland Aix, waar verschillende plannen werden voorgesteld om aan de Britse kruisers te ontsnappen. De Keizer was met enthousiasme begroet door de bevolking, die langs de kust stond. De brieven uit Parijs nodigden hem uit zonder vertraging te vertrekken vanwege de angst voor genoemde gevolgen; daarentegen smeekte het volk hem niet weg te gaan, daarbij zeggend dat ze hem zouden verdedigen tegen zijn vijanden. Koning Joseph, wiens afhankelijkheid altijd bleef bestaan, kwam op de 13^e met het aanbod zichzelf aan de Britten op te offeren, door te doen of hij Zijne Majesteit was en zo de Keizer een mogelijkheid te bieden om te ontsnappen. De Keizer omhelsde hem en verwierp zijn voorstel door afscheid te nemen en er bij hem op aan te dringen te zorgen voor zijn eigen veiligheid. Jonge marine officieren kwamen de groot-maarschalk voorstellen, dat de Keizer aan boord zou gaan van een lokale sloep: het waren dhr. Gentil, Duret, Pottier, Salis en Châteauneuf en allen garandeerden, dat zij tussen de Britse kruisers konden doorslippen zonder door hen gezien te worden. De Keizer was geraakt door zoveel toewijding en besloot even hun moed te vertrouwen en hun gevaren te delen en een paar persoonlijke zaken werden aan boord gedragen. Het nadeel van zo'n boot was de noodzaak van water en voedsel, die het ergens zou doen stoppen langs de kust. Het plan ging niet door en de persoonlijke zaken werden weer uitgeladen. Het Deense schip met kapitein Besson bood een veel betere kans: graaf Bertrand en de hertog van Rovigo (Savary) bezochten het en voedsel werd aan boord gebracht samen met wapens en</p>

	sommige persoonlijke zaken van de Keizer; de vertrektijd werd vastgesteld, andere besluiten werden genomen.
283	<p>Op de 14^e juli werden graaf de Las Cases en generaal Lallemand aan boord van de Bellerophon gestuurd. Kapitein Maitland vertelde hen dat hij opdracht had Napoleon en zijn gevolg aan boord te nemen en hen te behandelen met de grootse beleefdheid. Deze heren kwamen terug en deden verslag over hun bezoek aan Zijne Majesteit: kapitein Maitland garandeerde niet dat de paspoorten voor Amerika geldig zouden zijn. Daarom werd generaal Lallemand naar de rivier van Bordeaux gezonden om doorgang te zoeken.</p> <p>Er was veel tijd verspild in Rochefort en de vertraging kon alleen maar veroorzaakt zijn door de onduidelijkheid van de orders, gesteld door de voorlopige regering, de te verwachten paspoorten, de ongunstige wind en de blokkades bij de uitgangen door de Britse vaartuigen.</p> <p>Als hij alleen was geweest, zou de Keizer niet gearzeld hebben bij de te maken keuze; al in Niort had hij gezegd: 'Zodra Marchand verschijnt ga ik naar Rochefort en ga aan boord van het eerste schip dat ik kan vinden naar Amerika, waar de mensen tot mij kunnen komen en zich bij mij voegen.' Ver weg van deze oplossing kwam hij met bij zich vrouwen en kinderen, ondanks zijn aarzeling.</p> <p>Voordat een uiteindelijk besluit werd bereikt, wilde de Keizer het advies hebben van de mensen rondom hem: hij riep tezamen, legde hen ter bespreking voor of hij zich zou overgeven aan de Britten; er werden verschillende meningen gegeven. Een van de getuigen vertelde me dat graaf de Las Cases, de hertog van Rovigo (Savary) en graaf Bertrand met hun loyale en positieve gevoelens zichzelf op het standpunt van het Britse ministerie stelden en dachten dat Zijne Majesteit in Engeland ontvangen zou worden met alle respect voor de tegenslagen. De anderen, de generaals Lallemand, Montholon en Gourgaud deelden die mening niet: minder vertrouwend op de Britse gastvrijheid stemden zij tegen en smeekten Zijne Majesteit niet tot zo'n besluit te komen. Generaal Lallemand, die naar Rochelle was gezonden, zei dat er in de monding van de rivier bij Bordeaux verscheidene vaartuigen zonder zeilen lagen, die hun diensten hadden aangeboden en beweerden dat zij konden ontsnappen aan de Britse kruisers: allen gingen voor de eer de Keizer te redden en hem naar Amerika te brengen.</p>
284	<p>Hij had de kapiteins van deze vaartuigen gesproken, vastberaden mannen en de Keizer kon gemakkelijk over land bij hen komen: alleen moest de bewaking om ons heen om de tuin geleid worden door te doen of we ziek waren. Om het geloofwaardiger te maken, hoefde de Keizer alleen maar Marchand achter te laten om de vragen te beantwoorden, die gedurende 24 uur over de Keizers ziekte zouden worden gesteld. Hij was er zeker van, dat hij de Keizer naar Saintes zou krijgen en hem daar aan boord van een schip zou laten gaan voordat iemand zijn ontsnapping in de gaten kreeg. Dit plan werd besproken, de tegenstanders wonnen het en de Keizer keerde terug naar zijn kamer, zeggende tegen de groot-maarschalk, die hem begeleidde: 'Bertrand, het is niet zonder gevaar om zichzelf over te geven aan iemands vijand, maar het is beter te riskeren op hun eer te vertrouwen dan als een regelrechte gevangene in hun handen te vallen.'</p> <p>Het touwtrekken, dat hij nu verscheidene dagen had gezien, verergerde en de fatale beslissing om zichzelf aan de Britten over te geven, was bereikt. Niemand voorzag Sint-Helena en graaf Bertrand zei me dat tijdens deze vergadering generaal Lallemand de enige was, die met alle kracht tegen deze beslissing was.</p> <p>De beslissing van de Keizer om zich over te geven aan de Britten werd hoofdzakelijk gesteund door graaf en gravin Bertrand. Zeker, gravin Bertrand verborg haar wens te zien dat de Keizer naar Engeland ging, niet en ze twijfelde er nooit aan dat hij ontvangen zou worden met pracht en praal. Dit was vanwege haar toegeevende geest, geïnspireerd door de grote glorie van de Keizer. Ze deed mij de eer om hier met mij over te spreken, maar</p>

	<p>zulke sentimenten hadden geen invloed op de beslissing, die Zijne Majesteit net had genomen. Op Sint-Helena, terwijl hij door een klein boekje bladerde getiteld ‘Mémoires de Madame Durand’, een dame van het gevolg van keizerin Marie-Louise, las de Keizer die beschuldiging: hij nam een potlood, markeerde de passage en schreef: ‘Niet waar.’ Ik heb al gezegd, dat mannen, die hij dacht goede vrienden te zijn, de hertog van Vicenza (Caulincourt) en graaf de Lavalette hem hetzelfde advies hadden gegeven in het Elysée voordat hij Parijs verliet; deze raad werd vernieuwd door de oudere personen, die hij net had geraadpleegd. Een groter gezelschap, waarvan hij afscheid had moeten nemen, had een andere keus gemaakt, misschien wel bijgedragen aan de beslissing, die hij had genomen.</p>
285	<p>De Keizer schreef toen onderstaande brief aan de prins-regent, die door de eeuwen heen bewonderd zal blijven en een schande was voor de Britse regering van dat moment:</p> <p><i>Uwe Koninklijke Hoogheid, gezien de gebeurtenissen, die mijn land en de vijandschap van de grootse machten van Europa verdelen, heb ik mijn politieke loopbaan beëindigd; ik kom als Themistocles uitrusten bij het hart van het Engelse volk. Ik plaats mijzelf onder de bescherming van haar wetten, die ik vraag van Uwe Koninklijke Hoogheid als de meest sterke, de meest stabiele en de meest genereuze van mijn vijanden.</i></p> <p>Generaal Gourgaud, elast met het brengen van deze brief naar de prins-regent, ging aan boord van de Britse kruiser, hij werd vergezeld door graaf de Las Cases, die de kapitein van de Bellerophon op de hoogte bracht dat de volgende dag, de 15^e juli, de Keizer aan boord zou komen.</p> <p>Inderdaad, de volgende ochtend om 06.00u. nam de brik l’Epervier met een wapenstilstand vlag de Keizer aan boord en bracht hem naar de Bellerophone. Er stond diepe treurnis op een ieders gezicht en toen de Britse sloep verscheen om de Keizer aan boord te brengen, werden de meest hartverscheurende kreten gehoord: officieren en zeelui zagen met wanhoop Zijne Majesteit zijn lot toevertrouwen aan de generositeit van een natie, wiens verraad men goed kende. Nadat hij de bemanning vaarwel had gezegd en een laatste blik had geworpen op zijn mooie Frankrijk, waarvoor hij was afgetreden, klom de Keizer in de sloep. Kreten van Vive l’Empereur! gemengd met snikken vergezelden hem totdat hij aan boord van de Bellerophon was. Bij sommigen was de wanhoop zo groot, dat ze hun haren uittrokken, terwijl anderen hun hoeden vertrapten uit woede.</p> <p>Het is jammer, dat de Keizer niet aan boord was gegaan van de Méduse in plaats van de Saale; de twee kapiteins hadden niet dezelfde hoeveelheid moed. De laatste was een koele man, die orders had niets te doen om de Keizer te redden; hij had de fleur-de-lys op de vensters, die de eetruimte van de salon scheidde, dat kon samen hangen met zijn weinige bonapartisme-gevoel. De kapitein van de Méduse aan de andere kant barstte ervan. De Keizer te redden of te sterven was zijn motto en hij voorzag die mogelijkheid door de Bellerophone met beide fregatten aan te vallen, terwijl de l’Epervier er vandoor ging.</p>
286	<p>Die daad van aanhang was nog steeds mogelijk op de dag, dat hij aan boord ging, maar de volgende dag maakte de aanwezigheid van admiraal Hotham dat onmogelijk. Toen hij hoorde van de beslissing van de Keizer zich over te geven aan de Britten, riep de goede kapitein Ponée uit: ‘Ah, Ah! Waarom is hij niet aan boord van mijn schip gekomen in plaats van op de Saale! Ik had hem erdoor gekregen ondanks de kruisers. In welke handen heeft hij zich begeven! Wie kon hem zo’n valse raad geven? Die natie is niets anders dan perfide! Arme Napoleon, je bent verloren, een verschrikkelijk voorgevoel zegt me dat!’</p>

Toen de Keizer de L'Epervier verliet, ging generaal Becker naar de Keizer en vroeg of hij hem zou vergezellen naar de Bellerophon. De Keizer zei hem: 'doe dat niet, ze zullen zeker zeggen, dat jij mij overgaf aan de Britten.' De generaal greep de hand, die de Keizer hem aanbood en terwijl zijn ogen zich met tranen vulden, zei hij: 'Sire, Mag u gelukkiger zijn dan wij! '

Nb. Generaal Becker heeft gezegd – en dhr. Vaulabelle heeft dat bevestigd - dat toen hij aan boord naast de Keizer sliep, van hem gescheiden door een dunne wand, hij tijdens de nacht kreten had gehoord, veroorzaakt door een aanval van aambeien, die hem in Waterloo al gekweld hadden. De generaal vergistte zich, want noch op Elba noch tijdens de Honderd Dagen noch op Sint-Helena klaagde de Keizer nooit over zo'n probleem.

NB. De pag. 287-292 zijn afbeeldingen.